

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВАСИЛЕВИЧ ВІТАЛІЙ ВАЦЛАВОВИЧ

УДК 343.9

**ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор
Джу́жа Олександр Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної власності

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент
Національної академії правових наук України

Головкін Богдан Миколайович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

доктор юридичних наук, професор

Колб Олександр Григорович,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
професор кафедри політології, управління та державної безпеки

доктор юридичних наук, професор

Нікітін Юрій Вікторович,
Університет державної фіскальної служби України,
професор кафедри кримінального права та кримінології

Захист відбудеться 7 квітня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «5» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На початку XXI ст. глобалізований світ зазнав кардинальних соціальних трансформацій. Системна фінансово-економічна криза та поширення пандемії стали черговими викликами сучасній цивілізації. Серед загроз безпеці багатьох країн набули значних масштабів обіг зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, кібершахрайство, нелегальна міграція, які охоплюють практично всі географічні зони. Спостерігаються небезпечні тенденції перегляду національних кордонів у супереч нормам міжнародного права, що призводять до сплеску виявів сепаратизму й екстремізму з метою вирішення етнічних, міжконфесійних і громадянських конфліктів.

Криміногенна ситуація в Україні протягом останніх п'яти років залишається стабільно напруженою. На її ускладнення, поряд з чинниками суто криміногенного характеру, значною мірою впливають військові дії на Сході країни, відсутність контролю за частиною території та державного кордону, посилення процесів внутрішнього переміщення населення, економічна нестабільність і використання неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності, непослідовність реформи правоохоронної та судової систем, освіти й охорони здоров'я, зростання рівня безробіття та значне соціальне розшарування населення, недосконалість державного управління у сфері охорони довкілля та регулювання використання природних ресурсів тощо.

Задекларовані в Стратегії національної безпеки (2015 р.), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (2020 р.), як і прийнятих раніше загальнодержавних комплексних цільових програмах (1993, 1996, 2000, 2006 рр.), концепціях (2010 і 2011 рр.) правові та інституційні зміни здебільшого залишаються нереалізованими. Попри якісне оновлення системи кримінальної юстиції, модернізацію правоохоронних інституцій та судочинства загалом, на діяльності суб'єктів запобігання злочинам негативно позначається недооцінка кримінологічного потенціалу в частині моніторингу та прогнозування криміногенної ситуації як у масштабах країни, так і в розрізі окремих регіонів.

З огляду на тенденції до значного збільшення кількості зареєстрованих заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення (з 3,2 млн у 2012 р. до 7,2 млн у 2019 р.), а також облікованих в Єдиному реєстрі досудових розслідувань кримінальних проваджень (з 5,6 тис. у 2013 р. до 8,4 тис. у 2019 р.), відбулося помітне погіршення показників протидії злочинам, учиненим організованими групами та злочинними організаціями (кількість направлених до суду обвинувальних актів відповідної категорії проваджень у 2019 р. зменшилася на 10,8 %), а показник розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів коливається в межах від 20 до 40 %.

Таким чином, одним з ключових пріоритетів у забезпеченні безпеки країни має визнаватися державна кримінологічна політика як скоординована діяльність усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямована на виявлення та усунення причин та умов (детермінантів) злочинів, прогнозування можливих змін у криміногенній ситуації, коригування стратегічних напрямів управління системою кримінальної юстиції. Водночас невизначеність цілей, завдань,

принципів і засобів (зокрема правових, інформаційних, превентивних, репресивних, прогностичних) державного впливу на злочинність виявляє існуючі прогалини та породжує все нові проблеми доктринального, правового й організаційного характеру, які на практиці вимагають найскорішого їх ефективного розв'язання.

Розроблення інструментарію кримінологічної політики набуло теоретичного осмислення в працях вітчизняних кримінологів різних поколінь. Доволі активно окремі аспекти цієї проблематики досліджували А. А. Бабенко, О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, В. С. Батиргарєєва, Ю. В. Баулін, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, М. Г. Вербенський, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, В. К. Грищук, Н. О. Гуторова, Л. М. Давиденко, О. М. Джужа, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, В. М. Дрьомін, Г. П. Жаровська, О. О. Житний, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, О. О. Кваша, В. В. Коваленко, О. Г. Колб, І. М. Копотун, О. Є. Користін, М. В. Корнієнко, Т. В. Корнякова, О. М. Костенко, М. В. Костицький, О. Г. Кулик, І. П. Лановенко, О. М. Литвинов, Н. К. Макаренко, М. І. Мельник, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Є. С. Назимко, А. А. Небитов, Ю. В. Орлов, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, О. В. Тихонова, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, В. В. Черней, С. С. Чернявський, В. І. Шакун, О. Н. Ярмиш, Н. М. Ярмиш та ін.

Оригінальні авторські підходи до визначення кримінологічної політики пропонували представники радянської і, зокрема, російської (Г. А. Аванесов, Ю. М. Антонян, А. В. Арендаренко, М. М. Бабаєв, С. Є. Віцин, М. Ю. Воронін, О. О. Герцензон, А. Г. Горшенков, А. І. Долгова, В. Е. Емінов, Н. І. Загородніков, С. В. Іванов, О. М. Ігнатов, І. І. Карпець, М. П. Клеймьонов, А. І. Коробєєв, В. М. Кудрявцев, Н. О. Лопашенко, В. В. Лунєєв, Г. М. Міньковський, В. А. Номоконов, Н. Н. Панченко, В. П. Ревін, А. Л. Репецька, Л. В. Франк, М. П. Чубинський, Д. А. Шестаков), а також західноєвропейської (Х. Александер, Е. Віано, Д. Кайд, І. Маттес, Х. Нагель, Б. Станков, Р. Фрей, П. Ханнеманн, Г. Шнайдер) та американської (Ф. Вертхам, Р. Годсон, К. Єйкбері, Є. Кормен, Д. Крессі, Т. Кук, Р. Мертон, В. Олсон, Т. Тайлер, Дж. Фарелл, Ж. Флеммінг, Х. Хесс, Л. Шеллі) кримінологічних наукових шкіл.

Праці зазначених учених мають фундаментальний характер і становлять підґрунтя для подальшого наукового пошуку. Однак в умовах докорінних змін законодавства та правозастосовної практики розроблення науково обґрунтованої доктрини державної кримінологічної політики, яка б поєднала аналітичні методи на основі синтезу відповідних політичних, соціологічних і правових інструментів, набуває особливого значення та потребує цільового дослідження. Зазначені обставини свідчать про актуальність теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України № 287/2015) та зобов'язань, узятих Україною на виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Плану заходів з її імплементації, Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, для захисту прав і свобод людини та громадянина, інтересів приватного сектору, суспільства та держави від загроз організованої злочинної діяльності, у тому числі Дохійської декларації про включення питань запобігання злочинності та кримінального судочинства до ширшого порядку денного ООН з метою вирішення соціальних та економічних проблем і сприяння забезпеченню

верховенства права на національному й міжнародному рівнях, а також участі громадськості (Тринадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та кримінального судочинства, Катар, Доха, 2015 р.); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України № 501/2015) та плану заходів щодо її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393 р.); Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126); Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 червня 2007 р. (протокол № 11), розглянуто та схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (п. 527 Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук за 2007 рік).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є розроблення концептуальних засад кримінологічної політики України, а саме визначення її понятійного апарату, джерел і суб'єктів формування та реалізації відповідно до кримінологічної ситуації, обґрунтування стратегічних і тактичних напрямів виявлення та усунення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, надання пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики у сфері боротьби зі злочинністю.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- сформулювати поняття та елементи предмета кримінологічної політики;
- визначити цілі, завдання та функції кримінологічної політики;
- охарактеризувати принципи кримінологічної політики;
- систематизувати методи кримінологічної політики;
- розкрити джерела забезпечення і механізм формування та реалізації кримінологічної політики;
- надати характеристики суб'єктів забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики України;
- розкрити основи інформаційного забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики;
- оцінити практику формування та реалізації кримінологічної політики у зарубіжних країнах й виокремити найбільш перспективні положення для імплементації у правове поле України;
- з'ясувати можливості прогнозування кримінологічної ситуації як основи формування кримінологічної політики;
- окреслити основні форми та засоби впливу на кримінологічну ситуацію;
- розкрити зміст державних програм та завдання комплексного планування в системі заходів реалізації кримінологічної політики;
- сформулювати доктринальне бачення кримінологічної експертизи й оцінки ефективності законів та інших нормативно-правових актів у сфері боротьби зі злочинністю;

- уточнити значення кримінологічної політики для удосконалення системи законодавства про кримінальну відповідальність;

- з'ясувати шляхи реалізації кримінологічної політики засобами кримінального процесуального законодавства України;

- оцінити вплив кримінологічної політики на розвиток кримінально-виконавчого законодавства України;

- визначити критерії оцінки ефективності кримінологічної політики України;

- запропонувати напрями удосконалення кримінологічної політики щодо запобігання корупційним кримінальним правопорушенням;

- сформулювати шляхи удосконалення кримінологічної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням проти власності та у сфері господарської діяльності;

- визначити криміногенні наслідки збройної агресії на Сході України та напрями удосконалення кримінологічної політики щодо запобігання кримінальним правопорушенням, вчиненим у районі проведення операції Об'єднаних сил.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час формування та реалізації правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю.

Предмет дослідження – теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення обумовлених нею завдань використано загальнонаукові та спеціальні методи. На основі аналізу методології кримінологічних досліджень в Україні та в інших країнах обґрунтовано необхідність доктринального уточнення методів дослідження кримінологічної політики, зокрема: *діалектичний* – для дослідження процесів і явищ у їх динамічному розвитку та взаємозв'язку, в єдності їх соціального змісту та юридичної форми, розгляду проблем формування та реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю у співвідношенні з іншими формами державно-правового впливу (розділи 1–5); *системно-структурний* – для розкриття структури і змісту формування та реалізації державної кримінологічної політики України (розділи 1–5); *історико-правовий* – для розкриття генезису ключових етапів становлення та розвитку досліджуваних явищ, сучасного стану наукових досліджень, законодавства й відповідної правозастосовної практики (підрозділи 1.2–1.4, розділ 2); *формально-логічний* – для дослідження поняття та елементів кримінологічної політики, інформаційного забезпечення і суб'єктів її формування та реалізації (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 2.3); *компаративістський* – для виявлення та порівняння зарубіжного досвіду формування і реалізації кримінологічної політики (підрозділи 2.5, 4.4); *контент-аналізу* – для опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у роботі (розділи 3–5); *логіко-нормативний* – для аналізу положень законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань боротьби зі злочинністю й підготовки проєктів змін та доповнень до законодавства (підрозділи 2.1, 2.2, 3.3, 3.4, 4.1–4.3); *соціологічні* (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) та *системного аналізу* – для розгляду проблем діяльності правоохоронних органів, зокрема підрозділів МВС і Національної поліції України, з'ясування ефективності застосування

окремих правових та організаційних заходів (підрозділи 2.3, 2.4, 3.1, 3.4, 4.4, розділ 5); *статистичний* – для аналізу зібраних емпіричних даних та офіційної статистичної звітності (розділи 1–5).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані дані державної та відомчої статистичної звітності за 2010–2020 рр.; узагальнені матеріали вивчення 535 кримінальних проваджень (справ) про тяжкі та особливо тяжкі корисливо-насилені злочини, а також злочини у сфері службової діяльності, вчинені організованими групами та злочинними організаціями упродовж 2010–2018 рр., 611 вироків, винесених судами України в зазначений період, а також 85 матеріалів практики Європейського суду з прав людини; зведені дані опитувань 98 суддів, 196 прокурорів, 330 працівників Національної поліції України з усіх областей України, 568 громадян щодо ефективності діяльності органів державної влади в боротьбі зі злочинністю й відшкодування завданої злочинами шкоди, а також 255 наукових і науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти; офіційні аналітичні звіти Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної судової адміністрації України, Служби безпеки України, міжнародних організацій правоохоронного спрямування (Європол; Інтерпол) та неурядової організації з боротьби з корупцією Transparency International, а також результати багаторічного вивчення превентивної, слідчої і судової практики з урахуванням значного досвіду роботи автора в правоохоронній та науково-дослідній сферах.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні дослідженням, в якому запропоновано цілісний доктринальний підхід до формування та реалізації кримінологічної політики України, що надало можливість використати положення сучасної кримінологічної теорії, законодавства та правозастосовної практики для обґрунтування шляхів вирішення стратегічних завдань боротьби зі злочинністю. Зокрема:

вперше:

– надано визначення кримінологічної політики України в широкому розумінні – як складової соціальної політики держави, що полягає у скоординованій діяльності усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямованій на виявлення криміногенних чинників (детермінантів) злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації, розроблення стратегічних напрямів удосконалення положень кримінального (матеріального, процесуального і виконавчого) законодавства, а також ужиття організаційно-управлінських заходів у системі органів кримінальної юстиції; у вузькому розумінні – як системи кримінологічних положень та рекомендацій щодо формування та реалізації правових, організаційно-управлінських і практичних інструментів боротьби зі злочинністю;

– виокремлено елементи предмета кримінологічної політики, серед яких оцінка та прогнозування кримінологічної ситуації; запобігання кримінальним правопорушенням; формування стратегічних напрямів правового та організаційно-управлінського забезпечення боротьби зі злочинністю і їх реалізація в системі органів кримінальної юстиції та інститутів громадянського суспільства;

– здійснено розподіл цілей кримінологічної політики за змістом (соціальні, правові, економічні, виховні); масштабом впливу (міжнародні, загальнодержавні,

регіональні, локальні); часом (довгострокові, середньострокові, короткострокові) і ступенем конкретизації (об'єктові, траєкторні, точкові);

– розроблено класифікацію завдань кримінологічної політики з урахуванням термінів їх виконання, зокрема оперативних (створення на засадах загальної теорії кримінології стратегії боротьби зі злочинністю та її реалізація на правотворчому, правозастосовному, загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й організаційно-управлінському рівнях); тактичних (забезпечення інтеграційних зв'язків кримінологічної політики в процесі її взаємодії з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політиками, а також упровадження кримінологічної практики в діяльність системи органів й установ кримінальної юстиції) і стратегічних (забезпечення на державному рівні ефективної діяльності наукових й освітніх закладів щодо підготовки фахівців у сфері реалізації кримінологічної практики);

– розкрито принципи доктринальної моделі кримінологічної політики, зокрема: розвитку, науковості й обґрунтованості, системного підходу, єдності теорії та практики, гуманізму, верховенства права;

– виокремлено аспекти співвідношення кримінологічної політики як складової державної соціальної політики, наукової кримінологічної концепції та навчальної дисципліни;

– сформульовано визначення механізму (порядку) формування та реалізації кримінологічної політики як соціально обумовленої, взаємоузгодженої та нормативно врегульованої діяльності державних органів, установ та організацій щодо розроблення й упровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих та урядових заходів (рішень, рекомендацій, методик), спрямованих на виявлення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, а також визначення стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю;

– розроблено елементи механізму (порядку) формування та реалізації кримінологічної політики, які передбачають послідовність дій щодо визначення проблеми та аналізу кримінологічної ситуації; формулювання цілей, завдань і шляхів вирішення проблеми; вибору найбільш прийнятної концепції вирішення проблеми ускладнення кримінологічної ситуації з погляду ефективності, результативності, об'єктивності, реальності та інваріантності; розроблення проекту рішення (нормативного акта, стратегії, концепції, плану, програми тощо) та комплексу його законодавчого, організаційно-управлінського, фінансового й суб'єктного забезпечення; упровадження прийнятого рішення та моніторингу процесу його здійснення; оцінки результатів досягнення визначених цілей і корегування прийнятих рішень за необхідності;

– запропоновано концепцію Стратегії боротьби зі злочинністю на основі міжнародного досвіду формування та реалізації кримінологічної політики держави, що передбачає комплекс заходів скоординованого впливу на чинники злочинності за напрямками: доктринальні засади стратегії боротьби зі злочинністю; правові засади реалізації стратегії боротьби зі злочинністю; організаційні засади боротьби зі злочинністю; удосконалення правозастосовної практики органами кримінальної юстиції;

удосконалено:

– науковий розподіл функцій кримінологічної політики на загальні (описова, пояснювальна, практично-перетворювальна) і спеціальні (інформаційна, превентивна, координаційна, програмно-методична), реалізація яких різними соціальними інституціями та органами кримінальної юстиції здатна забезпечити комплексний підхід до обрання адекватних заходів і засобів боротьби зі злочинністю;

– комплекс заходів правового забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики в Україні на найближчу перспективу (з розробленням авторських редакцій проєктів законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», «Про засади державної системи запобігання злочинам»);

– наукове визначення джерел кримінологічної політики як форми вираження (закріплення) мети, завдань, напрямів і пріоритетів політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових рішень (заходів), спрямованих на виявлення та усунення причин й умов вчинення злочинів, а також боротьбу зі злочинністю;

– процедуру аналізу, оцінки та прогнозу кримінологічної ситуації, яка передбачає системне дослідження відповідних індикаторів за результатами відомостей офіційної статистики, інформації центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості, засобів масової інформації, на основі чого розроблено авторські редакції відповідних порядку і методики;

– положення закону про кримінальну відповідальність щодо нормативного визначення ознак особи, яка здійснює злочинний вплив (будь-які дії особи, яка, завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям, сприяє (створює умови), спонукає, координує або здійснює інший вплив на злочинну діяльність, організовує або безпосередньо здійснює розподіл коштів, майна чи інших активів (доходів від них), спрямованих на забезпечення такої діяльності); статусу особи, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, зокрема, у статусі «вора в законі», що, завдяки авторитету, іншим особистим якостям чи можливостям, координує злочинну діяльність осіб, які здійснюють злочинний вплив; запровадження відповідальності за встановлення, посилення та поширення в суспільстві злочинного впливу; організацію, сприяння в проведенні або участь у злочинному зібранні, а також звернення до особи, яка здійснює злочинний вплив;

– наукове обґрунтування доповнення Кримінального процесуального кодексу України нормативними положеннями, які б зобов'язували сторону обвинувачення і суд виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину; визначали кримінальне провадження як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку з учиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також виявленням та усуненням його причин й умов; передбачали заходи забезпечення безпеки прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого органу досудового розслідування, дізнавача, працівника оперативного підрозділу, членів його сім'ї та близьких родичів, їх майна й житла;

– нормативні положення кримінально-виконавчого законодавства щодо умов тримання узятих під варту та засуджених, застосування індивідуальних профілактичних заходів; права адміністрації установи виконання покарань на отримання об'єктивної, повної й усебічної інформації про особу засудженого з використанням інформаційно-аналітичних банків даних правоохоронних органів і суду, інших державних установ й організацій;

– відображення кримінологічної політики в стратегії запобігання корупції за напрямками: розроблення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи; формування ідеології державної служби; забезпечення прозорості державної влади; удосконалення антикорупційного законодавства; реальний вияв політичної волі; високий соціальний статус державної служби та ризик вчинення корупційних кримінальних правопорушень;

– напрями формування та реалізації державної кримінологічної політики у сфері господарської діяльності, фінансів та оподаткування, серед яких виокремлюються: детінізація (легалізація) доходів ведення бізнесу; встановлення реальної кількості найманих працівників і розмірів виплаченої заробітної плати; зниження криміногенного потенціалу наслідків запровадження карантинних обмежень; створення та функціонування державних інституцій, головними завданнями яких має стати запобігання кримінальним правопорушенням у сфері економіки;

дістало подальший розвиток:

– наукове обґрунтування заміни терміна «політика у сфері боротьби зі злочинністю» (який не має наукового підґрунтя) на термін «кримінологічна політика держави», який більш чітко відображає зміст відповідного напрямку державної правової політики, обґрунтовується доктринальними положеннями як правового, так і методологічного характеру з урахуванням національної правоохоронної практики та зарубіжного досвіду;

– бачення скоригованих повноважень широкого кола суб'єктів формування (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) та реалізації (органи кримінальної юстиції, інші державні органи, інституції громадянського суспільства) кримінологічної політики;

– обґрунтування того, що інформаційно-аналітичні заходи, запропоновані в національних програмах і концепціях боротьби зі злочинністю різних часів, не відповідають розвитку інформаційного суспільства, у зв'язку з чим доведено доцільність запровадження якісно нової моделі збирання та оцінювання кримінологічних даних на основі використання сучасних інструментів аналізу великих масивів інформації з відкритих джерел;

– засади виокремлення спеціальних методів кримінологічної політики, серед яких системно-функціональний, соціологічний, статистичний, порівняльний, формально-логічний, імперативний та диспозитивний;

– шляхи впровадження кримінологічної експертизи й оцінка ефективності законів та інших нормативно-правових актів у боротьбі зі злочинністю, що здійснюється спеціально уповноваженими закладами, установами чи фахівцями-кримінологами, з метою виявлення їх кримінологічно значущих чинників,

небажане або бажане виникнення чи негативні зміни яких пов'язані з прийняттям чи реалізацією таких рішень, та обґрунтування пропозицій, спрямованих на їх усунення, блокування, нейтралізацію або стримування;

– теоретичне обґрунтування форм і засобів впливу на кримінологічну ситуацію з визначенням найбільш дієвих форм (громадський вплив, превентивна діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування та запобіжна діяльність правоохоронних органів) і розподілом відповідних засобів (правові, організаційні, управлінські, технічні, культурні, виховні);

– наукова аргументація щодо співвідношення ключових юридичних дефініцій «правоохоронні органи», «органи кримінальної юстиції», «антикорупційні інституції», що зумовлює правові колізії, зокрема при законодавчому закріпленні компетенції суб'єктів сектору безпеки, а також суттєве підвищення ризику дублювання повноважень у системі органів досудового розслідування через порушення предметного принципу при визначенні підслідності;

– положення, щодо повноважень Бюро економічної безпеки як органу запобігання, виявлення та припинення кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, державних фінансів та оподаткування, а також підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики боротьби з кримінальними правопорушеннями цієї категорії;

– підходи до зменшення криміногенних наслідків збройної агресії на території проведення операції Об'єднаних сил, зокрема: випадків незаконного перевезення (переміщення) учасниками бойових дій зброї та боєприпасів; загострення соціального напруження та невдоволеності, що сприяє формуванню умов учинення кримінальних правопорушень проти власності та у сфері господарювання; формування у значної частини учасників бойових дій посттравматичного психологічного синдрому; збільшення кількості розлучень та неповних сімей і дітей, які втратили батьків, що негативно позначається на процесах їх виховання, навчання та соціального влаштування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень проблем боротьби зі злочинністю з метою підвищення ефективності кримінологічної політики України (акт Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України від 08.07.2020 № 185);

законотворчій діяльності – шляхом запровадження кримінологічних стандартів у боротьбі зі злочинністю у запропонованій Стратегії боротьби зі злочинністю в Україні до 2025 року, проєкті Закону України «Про засади державної системи запобігання кримінальним правопорушенням», а також змін і доповнень до кримінального законодавства (акти Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією від 22.05.2008 № 04-12/15-1890; Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 26.09.2008 № 04-19/5-2277; від 17.06.2011 № 04-19/14-1248; від 24.09.2013 № 04-20/3-1920; від 24.09.2013 № 04-20/3-1918; від 25.12.2013 № 04-20/13-2704);

діяльності правоохоронних органів – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань організації запобігання кримінальним правопорушенням, захисту жертв злочинів та забезпечення відшкодування заподіяної їм шкоди (акти Головного штабу МВС України від 03.03.2006 № 1/16-800; Головного слідчого управління МВС України від 17.06.2013);

освітньому процесі – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з кримінології, кримінального права, кримінально-виконавчого права, кримінального процесуального права, а також при проведенні різних видів занять з відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників системи МВС України (акти Національної академії внутрішніх справ від 15.12.2020; Харківського національного університету внутрішніх справ від 19.12.2020; Львівського державного університету внутрішніх справ від 20.01.2021).

Особистий внесок здобувача. Усі сформульовані положення та висновки дисертації є результатом особистих досліджень автора. Власні теоретичні розробки здобувача в опублікованих у співавторстві наукових працях становлять близько 50 %. Наукові доробки співавторів за темою дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднені автором у виступах на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Актуальные проблемы противодействия транснациональной преступности» (г. Минск, 2–3 ноября, 2006 г.); «Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю» (м. Київ, 24 березня 2010 р.); «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)» (м. Київ, 24 вересня 2010 р.; 7 грудня 2012 р.); «Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення» (м. Івано-Франківськ, 25–26 лютого 2011 р.); «Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів» (м. Київ, 29 березня 2012 р.); «Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні» (м. Київ, 25 квітня 2012 р.); «Преступность в странах Европейского Союза и Содружества Независимых Государств: развитие, тенденции, проблемы профилактики и противодействия» (г. Кишенев, 12–13 июня 2012 г.); «Політика у сфері боротьби зі злочинністю» (м. Івано-Франківськ, 1–2 березня 2013 р.); «Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» (м. Київ, 28–29 березня 2013 р.); «Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні» (м. Харків, 25 квітня 2013 р.); «Шляхи реформування правової системи України» (м. Луцьк, 8 жовтня 2013 р.); «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства» (м. Київ, 28 листопада 2013 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 25 березня 2016 р.; 24 березня 2017 р.; 21 квітня 2018 р.; 22 березня 2019 р.; 28 травня 2020 р.); «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (м. Київ, 8 грудня 2017 р.); «Діджиталізація і безпека» (м. Харків, 19 листопада 2020 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано в 91 науковій праці, серед яких монографія, 27 статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, шість статей – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, науково-метричній індексній базі даних Scopus та Web of Science, 20 статей – у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, 37 праць, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, п'яти розділів, що містять 19 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (767 найменувань на 72 сторінках) та шести додатків на 50 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 585 сторінок, із них основний текст – 417 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження кримінологічної політики України» складається з чотирьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Кримінологічна політика як об'єкт наукового дослідження»* з'ясовано, що становлення та подальший розвиток концепції кримінологічної політики полягає у створенні певної доктринальної моделі, яка б визначала понятійні інструментарій, рівні, компонентний склад напрямів її формування та реалізації.

Під час проведеного історичного дискурсу доведено, що формування кримінологічної політики як дефініції влади, системи в певному стратегічному напрямі, управління кримінальною юстицією, теоретико-методологічного базису запобігання та боротьби зі злочинністю, на відміну від кримінально-правової політики, активно розроблялося із середини 80-х років XX ст. (Г. А. Аванесов, М. М. Бабаєв), але як самостійний вид політики практично не досліджувався, а тому не створено визнаного більшістю теоретиків її понятійного апарату, не визначено зміст, методи, механізм формування та реалізації. Кримінологічна політика – явище складне, перебуває на стадії становлення, оскільки вітчизняною кримінологічною наукою не було своєчасно зазначено як важливий компонент предмета вивчення, що існує протягом певного періоду часу. Так, В. В. Голіна і М. Г. Колодяжний пов'язують її з «нерепресивною системою протидії злочинності та її проявам»; О. О. Джужа і А. В. Кирилюк – із «системою заходів запобігання злочинності»; П. Л. Фріс і І. Б. Медицький – з «профілактичною політикою».

Проте кримінологічну політику, варто розглядати як певну «функціональну» дефініцію влади, скоординовану діяльність усіх її гілок й інституцій громадянського суспільства, спрямовану на виявлення та усунення причин й умов (детермінантів) злочинів, прогнозування можливих змін у криміногенній ситуації,

коригування стратегічних напрямів управління системою кримінальної юстиції. Вона як «динамічна система» ґрунтується на засадах конституційного, кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та інших галузей права, і не може сповідувати неправові форми впливу. Водночас через законотворчу, спеціально-кримінологічну й організаційну діяльність, безумовно, впливає на право та правовідносини, але в жодному разі не підмінює їх за своєю сутністю. Відтак кримінологічну політику визначено як складову внутрішньої соціальної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням та боротьби зі злочинністю; спосіб наукового бачення та практичної діяльності держави і суспільства загалом, шляхи й засоби, за допомогою яких здійснюється захист суспільства та громадянина від злочинних посягань; особливий вид діяльності, пов'язаної з дослідженням та розробленням загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів запобігання кримінальним правопорушенням; наукову платформу вибору цілей та завдань, стратегій і тактики, що сприяють реалізації обумовлених соціальними інтересами потреб; сферу взаємовідносин у системі державно-політичної діяльності (іншими галузями внутрішньої та зовнішньої політики держави); свідому, виражену та цілеспрямовану діяльність політичних інститутів, державних, зокрема правоохоронних, органів, інститутів громадянського суспільства й окремих громадян у сфері кримінологічної науки і практики; комплексний науково обґрунтований напрям активного наступу на злочинність, що інтегрує і поєднує в собі завершену систему взаємодії та використання досягнень і здобутків усіх наукових галузей та інститутів, які протидіють злочинності.

Головними відмінними рисами такої політики є те, що це: 1) державна політика (доктрина, стратегія) боротьби зі злочинністю; 2) особливий вид соціальної діяльності, спрямований на забезпечення правопорядку та законності в країні, створення організаційно-правових засад і реалізацію стратегічних напрямів щодо запобігання кримінальним правопорушенням; 3) наукова теорія, що акумулює аналітичні методи та спирається на синтез відповідних політичних, соціологічних і правових знань; 4) складова забезпечення національної безпеки держави.

У підрозділі 1.2 «Цілі, завдання та функції кримінологічної політики» наголошено на тому, що види та ієрархія цілей, завдань і функцій лежать у площині формування та реалізації кримінологічної політики. У цьому контексті суб'єктивно-об'єктивне поняття цілі варто розуміти як ідеальний образ (модель) бажаного майбутнього результату діяльності системи кримінальної юстиції щодо зменшення рівня та нейтралізації злочинності в країні, яке формує зміст вказаної діяльності й орієнтує на розв'язання цієї соціальної проблеми. Крім того, цілі конкретизуються в завданнях (цілях нижчого порядку), функціях (як діяльності щодо досягнення цілі), а також у критеріях оцінки діяльності (стосовно досягнення ступеня її ефективності).

З урахуванням термінів виконання розроблено класифікацію завдань кримінологічної політики й запропоновано їх виокремлення як: *оперативних* – створення стратегії боротьби зі злочинністю та її реалізація на правотворчому, правозастосовному, загальносоціальному, спеціально-кримінологічному й організаційно-управлінському рівнях; *тактичних* – забезпечення інтеграційних

зв'язків кримінологічної політики в процесі її взаємодії з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політиками, а також упровадження кримінологічної практики в діяльність системи органів й установ кримінальної юстиції; упровадження в теорію і кримінологічну практику наукових досягнень та передового вітчизняного й зарубіжного досвіду, удосконалення наукового та навчально-методичного забезпечення діяльності органів і установ системи кримінальної юстиції; *стратегічних* – забезпечення на державному рівні ефективної діяльності наукових й освітніх закладів щодо підготовки фахівців у сфері здійснення кримінологічної практики з вирішення проблем нейтралізації криміногенних і віктимогенних факторів, а також захисту жертв злочинів; створення умов для розвитку інституцій громадянського суспільства в галузі захисту прав людини, кримінологічних центрів асоціацій; комплексне реагування держави на обставини, фактори й соціальні вади (алкоголізм, наркоманію, проституцію тощо), які сприяють злочинності.

Підкреслено, що, відповідно до визначених цілей і завдань, формування та реалізація кримінологічної політики здійснюються в межах *загальних* (описова, пояснювальна, перетворювальна) і *спеціальних* (інформаційна, запобіжна, репресивна, превенція соціальних відхилень (маргіналізації), програмно-методична) функцій. Загальні реалізуються під час дослідження феноменології злочинності на державному рівні (її загальної характеристики, класифікації, наслідків, за видами, взаємозв'язками, структурою, динамікою, географією на регіональному та міжнародному масштабах); з'ясування етіології злочинності, її соціальної та біологічної природи, причин й умов, психологічних та соціальних механізмів формування і реалізації антисоціальної поведінки; розроблення заходів запобігання (профілактика, відвернення та припинення) кримінальним правопорушенням, підготовки прогнозів, планів і програм реалізації превентивних заходів. Спеціальні ж функції визначено за допомогою аналізу основних напрямів, форм і методів боротьби зі злочинністю, зокрема: інформаційна; превентивна; репресивна; запобігання соціальним відхиленням (маргіналізації), пов'язаним зі злочинністю; програмно-методична.

У підрозділі 1.3 «Принципи кримінологічної політики» виокремлено такі засади побудови доктринальної моделі кримінологічної політики: *розвитку* – відображає тенденції кримінальної активності окремих соціальних груп і громадян та адекватність реагування органів кримінальної юстиції та інших соціальних інститутів на зазначені процеси; *науковості й обґрунтованості* – забезпечують реальну й об'єктивну оцінку стану кримінологічної ситуації в країні, а також фактичного стану ефективності боротьби зі злочинністю на всіх рівнях діяльності державі й суспільства; *системного підходу* – реалізується у двох головних площинах, зокрема: пізнання злочинності, що розглядають як систему зі своїми закономірностями розвитку, та з'ясування стану ефективності діяльності правоохоронних органів і системи державних інституцій, що спроможні здійснювати соціальний контроль над злочинністю та реально впливати на зниження її рівня; *єдності теорії та практики* – орієнтує на творчий підхід вирішення теоретичних і практичних проблем, ґрунтуючись на світоглядно-методологічній основі законів творення нового, фіксує діалектичну єдність і співіснування нормативно-стандартизованого й творчого; *гуманізму* –

реалізується в системі ідей і поглядів на людину як найвищу цінність, що відображає спрямованість ідеології та моралі суспільства, як певний світогляд, заснований на засадах рівності, справедливості, людських стосунків, проникнутих повагою до людської гідності, турботою про благо людей; *верховенства права* – виражається як універсальний та інтегральний принцип права, що охоплює такі засадничі складові: законності, рівності перед законом, поділу влади (розподілу владних повноважень), народного суверенітету, демократії, основоположних прав людини, юридичної визначеності, справедливого суду.

У підрозділі 1.4 «Методологія та методи кримінологічної політики» зазначено, що методологію кримінологічної політики слід розглядати як систему наукового пізнання, як процес, завдяки якому здобуваються нові знання, і як результат цього процесу й реконструкцію методів – практична реалізація знання зі спеціальною метою (запобігання злочинності) розглядається як особливий феномен науки кримінології та кримінологічної практики. Методологію кримінологічної політики становить сукупність загальних і спеціальних методів, які використовуються під час розроблення кримінологічних положень та рекомендацій щодо формування і реалізації правових, організаційно-управлінських та практичних інструментів боротьби зі злочинністю.

Загальна методика (спостереження, аналіз, порівняння, класифікація) формування та реалізації кримінологічної політики «юридизується», набуваючи неповторної щодо інших конкретних галузей специфіки. До спеціальних методів належать: *системно-функціональний* – необхідний, з огляду на системно-функціональну природу держави, її владних структур і правових механізмів регулювання суспільних відносин у сфері реалізації заходів антикримінального впливу; *соціологічний* – застосовується як *загальносоціологічний* (використання діалектичного методу пізнання державно-правових явищ, опосередкований через спеціальні методи пізнання) та *спеціально-соціологічний* (визначення соціальної обумовленості відповідних галузей та інститутів права, що досліджує кримінологічна політика, закономірності впливу на право всієї сукупності матеріальних і духовних факторів, що становлять реальну кримінологічну ситуацію, у якій діють відповідна правова система й державні структури із залученням інститутів громадянського суспільства); *статистичний* – відображається в цифрових комбінаціях і застосовується під час вивчення сукупностей та встановлення узагальнених показників злочинності, а дослідження масових явищ дають змогу виділити окремі групи для відображення їх специфічної сутності, визначити однорідні груп, закономірності здійснення кримінологічних процесів і ситуацій, їх узагальнення, диференціацію та індивідуалізацію; *порівняльний* – слугує відображенням у свідомості суб'єктів кримінологічної політики реальних відносин тотожності чи відмінності між явищами та процесами кримінальної дійсності в їх динаміці; *формально-логічний* – застосовується у формах: індукції, що передбачає хід думки від окремого до загального, отримання загального висновку на основі пізнання окремих явищ-компонентів кримінологічної політики; дедукції, що виражається в русі думки від загального до окремого, від абстрактного до конкретного, коли аналізуються явища і процеси кримінальної дійсності й заходи впливу на неї суб'єктами кримінологічної політики; *імперативний* – особлива форма пізнання закономірностей формування та реалізації кримінологічної політики, що усуває будь-яку однобічність і

претензію на абсолютність у прийнятті рішень; *диспозитивний* – виявляється під час застосування державно-правових, економічних, соціально-політичних, виховно-профілактичних, медичних, інших заходів загального, спеціального та індивідуального впливу на кримінологічну ситуацію без застосування жорстких примусових і каральних заходів щодо суб'єктів цих суспільних відносин.

Розділ 2 «Концептуальні засади забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Джерела забезпечення і механізм формування та реалізації кримінологічної політики»* з'ясовано, що зміст кримінологічної політики ґрунтується на правовій ідеології, під впливом якої, з одного боку, розробляються форми, завдання, зміст, принципи діяльності держави у сфері боротьби зі злочинністю, а з іншого – використовується найбільш обґрунтована, із соціально-політичних позицій наявна або розробляється відповідно до неї, нова теорія запобігання кримінальним правопорушенням.

Констатовано, що джерела кримінологічної політики – це форма вираження (закріплення) політико-правових, соціально-економічних, законодавчих й урядових рішень (заходів), спрямованих на виявлення та усунення причин і умов вчинення злочинів, а також боротьбу зі злочинністю. Саме в джерелах кримінологічної політики декларуються її мета, завдання та напрями, основні принципи її реалізації, визначаються пріоритети.

Підкреслено, що механізм (порядок) формування та реалізації кримінологічної політики варто розглядати як соціально обумовлену, взаємоузгоджену та нормативно врегульовану діяльність державних органів, установ і організацій щодо розроблення й упровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих та урядових заходів (рішень, рекомендацій, методик), спрямованих на виявлення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, а також визначення стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю. Елементи механізму (порядку) формування та реалізації кримінологічної політики передбачають послідовність дій щодо визначення проблеми та аналізу кримінологічної ситуації; формулювання цілей, завдань та шляхів вирішення проблеми; вибору найбільш прийнятної концепції вирішення проблеми з погляду ефективності, результативності, об'єктивності, реальності та інваріантності; розроблення проекту рішення (нормативного акта, стратегії, концепції, плану, програми тощо) та комплексу його законодавчого, організаційно-управлінського, фінансового й ресурсного забезпечення; упровадження прийнятого рішення та моніторингу процесу його реалізації; оцінки результатів досягнення визначених цілей і корегування прийнятих рішень.

У підрозділі 2.2 *«Суб'єкти формування та реалізації кримінологічної політики України»* проаналізовано у комплексі відповідну діяльність державних і недержавних інституцій. До суб'єктів формування кримінологічної політики України віднесено державні органи, які визначають державну політику у сфері боротьби зі злочинністю (Верховна Рада України; Президент України; Кабінет Міністрів України). Наголошено, що суб'єктами реалізації кримінологічної політики є державні органи, які здійснюють координацію діяльності у сфері запобігання кримінальним правопорушенням та правоохоронну функцію; органи місцевого самоврядування; органи, установи та організації, окремі громадяни, діяльність яких безпосередньо не пов'язана із запобіганням кримінальним

правопорушенням, водночас реалізація їх повноважень чи виконання громадянського обов'язку безпосередньо впливає на усунення причин та умов кримінальних правопорушень.

З огляду на дані Державного науково-дослідного інституту МВС України, показники довіри до правоохоронних органів, які запобігають кримінальним правопорушенням і наділені значними владними повноваженнями, є недостатньо високими. Зокрема, Службі безпеки України довіряє 38,3 % респондентів, Національній поліції України – 36,8 %. Новостворені спеціалізовані антикорупційні органи не викликають довіру в більшості населення (НАБУ довіряють 15,1 % опитаних; САП – 13,3 %; НАЗК – 13,0 %; ВАСУ – 14,0 %). З більшою довірою респонденти ставляться до органів місцевого самоврядування (57,6 %) і державних органів, які забезпечують захист від різних видів загроз (Державній прикордонній службі – 57,7 %; Національній гвардії України – 55,1 %; Державній службі з надзвичайних ситуацій – 63,7 %). Такі тенденції свідчать також про негативні процеси соціально-економічної та політичної ситуації в країні, недоліки і прорахунки ефективного формування та успішної реалізації державної кримінологічної політики.

У підрозділі 2.3 *«Інформаційне забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики»* конкретизовано кримінологічну інформацію як сукупність відомостей (знань) про стан і тенденції злочинності, її причини та умови, результати кримінологічного прогнозу, методика розроблення заходів запобігання злочинам, оцінки їх ефективності та боротьби із злочинністю в цілому.

Інформаційне забезпечення кримінологічної політики визначено як сукупність засобів, методів та заходів, які використовуються для отримання своєчасної, цінної та важливої інформації, що впливає на прийняття рішень, спрямованих на усунення, зменшення або нейтралізацію факторів існування злочинності та вчинення кримінальних правопорушень. Таке забезпечення покликане надати процесам її формування та реалізації ознак: динамічності, тобто здатності своєчасного реагування на зміни політичного, соціального, економічного, технічного, культурного та іншого розвитку суспільних відносин, тенденції яких можуть мати криміногенний потенціал; обґрунтованості, тобто здатності враховувати й упроваджувати сучасні теоретичні та прикладні розробки вітчизняних і зарубіжних учених і практиків, а також рекомендації міжнародних органів, установ і організацій; легітимності, тобто відповідності нормативним вимогам національного законодавства та міжнародно-правовим актам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Визначено основні форми інформаційного забезпечення кримінологічної політики, які перебувають у кореляційному зв'язку: інформаційно-аналітичне; інформаційно-методичне; інформаційно-оперативне й науково-інформаційне. Важливим напрямом удосконалення інформаційного-аналітичного забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики є запровадження і розвиток моделі кримінологічної діяльності правоохоронних органів, керованої аналітикою (*«Intelligence Led Policing»*, ILP), в основу якої покладено систематичне збирання та оцінку оперативної інформації в межах чітко визначеного аналітичного процесу, отримання якісних стратегічних і тактичних аналітичних продуктів та використання їх для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

У підрозділі 2.4 «Зарубіжний досвід формування та реалізації кримінологічної політики» за результатами вивчення й узагальнення матеріалів конгресів ООН із запобігання злочинності та з кримінального правосуддя показано еволюцію запобіжних заходів різних суб'єктів у тих чи інших країнах світу протягом останніх десятиріч. На цій основі запропоновано використання в Україні найкращих наукових і практичних здобутків світової спільноти у сфері боротьби зі злочинністю. Зміст таких конгресів демонструє тенденцію до стійкого розширення їх тематики, проблем, що розглядають держави-учасниці, що є природним відображенням реагування світової спільноти на поступове зростання криміногенності у світі в епоху розвитку глобалізаційних процесів. Їх роль полягає в можливостях щодо подальшої співпраці різних держав у боротьбі зі злочинністю; кримінологічного прогнозування і планування запобіжної діяльності з огляду на вивчення тенденцій злочинності в багатьох країнах; аналізу стратегій боротьби зі злочинністю та її видами, а також їх урахування суб'єктами запобіжної діяльності в Україні; отримання технічної, кадрової, організаційної та іншої допомоги з боку правоохоронних й інших органів різних країн; обміну та поширення знань, досвіду й найкращих здобутків науковців і практиків щодо запобігання злочинам.

На основі узагальнення сучасних тенденцій і стратегій протидії злочинності в різних країнах світу (Велика Британія, США, Франція, Японія) констатовано, що на сьогодні існують, зокрема й на державному рівні, різні змістові характеристики реагування на відповідні соціально негативні діяння, передусім кримінального характеру. Так, для США характерно позитивні напрацювання боротьби зі злочинністю в загальнонаціональному плануванні, а для Японії – на місцевому рівні. У Франції створено Національну раду із запобігання злочинам, до якої увійшли члени парламенту, мери міст, міністри, експерти, представники бізнесових структур. У Великій Британії проводиться Постійна конференція з профілактики злочинів, у якій беруть участь представники Конфедерації британських промисловців, Торговельної палати, профспілок й Асоціації старших офіцерів поліції.

Однак в Україні на національному рівні все ще не прийнято узгодженого політико-правового рішення (стратегічного документа), яке б визначало нормативну основу діяльності державних та інших суспільних інститутів щодо зниження рівня злочинності й усунення чинників, які породжують чи обумовлюють її.

Розділ 3 «Формування кримінологічної політики відповідно до кримінологічної ситуації в Україні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Аналіз, оцінка та прогноз кримінологічної ситуації» доведено, що розроблення та реалізація кримінологічної політики мають здійснюватися за результатами аналізу криміногенної та кримінальної ситуацій як на макро-, так і на мікрорівнях. Аналітичне узагальнення такої інформації визначає зміст та масштаби кримінологічної ситуації, яка відображає тенденції вчинення кримінальних правопорушень та чинники, що їх обумовлюють на загальнодержавному й регіональному рівнях.

Наголошено, що аналіз кримінологічної ситуації має сприяти отриманню інформації про об'єкт вивчення (злочинність, її причини та заходи запобігання кримінальним правопорушенням), його зміст та масштаби поширення, що відображає прикладне завдання на рівні безпосередньої аналітичної

(дослідницької) процедури. На більш високому функціональному рівні завдання кримінологічного аналізу полягає у сприянні через аналітичне узагальнення інформації опрацюванню пропозицій, рекомендацій, проєктів управлінських рішень, спрямованих на розв'язання кримінологічної ситуації. На найвищому рівні – сприянні теоретичному осмисленню проблем зміцнення правопорядку, запобігання кримінальним правопорушенням та боротьбі зі злочинністю. На всіх трьох рівнях кримінологічний аналіз може бути віднесений до прикладних, управлінських і теоретичних засобів, які забезпечують спеціально-кримінологічне запобігання. На цій підставі обґрунтовано необхідність внесення змін і доповнень до Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (наказ МВС України від 16.02.2018 № 111).

У підрозділі 3.2 «Основні форми та засоби впливу на кримінологічну ситуацію» виокремлено найбільш характерні для сучасної України форми та засоби впливу на кримінологічну ситуацію, а саме: громадський вплив – діяльність інститутів громадянського суспільства, закладів освіти, науки та культури, а також саме суспільство (та її частина, що є носієм суспільно корисних цінностей та орієнтирів), що здійснюють заходи профілактики злочинності; вплив державних органів та органів місцевого самоврядування – визначення завдання і пріоритетів у сфері боротьби зі злочинністю, формування законодавчої й іншої нормативно-правової бази цієї діяльності, встановлення компетенції, прав та обов'язків інших учасників впливу на цю ситуацію, ужиття заходів організаційно-управлінського, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення реалізації кримінологічної політики; вплив правоохоронних органів – забезпечення реалізації заходів захисту прав та свобод людини і громадянина відповідно до вимог Конституції, законодавства України та міжнародних правових актів і зобов'язань перед європейським та світовим співтовариством.

З урахуванням змісту та структури кримінологічної ситуації засоби впливу на кримінологічну ситуацію розподілено на правові, організаційні, управлінські, матеріально-технічні, культурні та інші.

У підрозділі 3.3 «Державні програми та комплексне програмування в системі заходів кримінологічної політики» наголошується, що за роки незалежності в Україні прийнято та реалізовано чотири державні програми, спрямовані на боротьбу зі злочинністю та профілактику правопорушень (1993, 1996, 2000, 2006). Головними недоліками зазначених документів вважається декларативний характер більшості їх положень, відсутність державного ресурсного забезпечення та механізму відповідальності за невиконання конкретних заходів, невідповідність реальній кримінологічній ситуації в країні, регіонах. Попри це, на сьогодні не розроблено цільову державну програму боротьби зі злочинністю.

Зазначено, що, відповідно до загальної методики стратегічного планування, на першому етапі необхідно розробити концепцію або стратегію, а потім на її основі – програму та відповідний план з реалізації програмних заходів. Останнім кроком є розроблення та прийняття програм і планів на регіональному й місцевому рівнях. Зокрема, Стратегія боротьби зі злочинністю як директивний, перспективний, довготривалий нормативний документ, що має ввести в дію Президент України, повинен містити стратегічну мету – забезпечення національної

безпеки на 10–15 років та кримінологічний аналіз основних тенденцій злочинності на державному й регіональному рівнях, визначати мету, вимоги та строки її виконання, закріплювати концептуальні положення кримінологічної політики, перспективні завдання запобігання кримінальним правопорушенням, передбачати ресурсне забезпечення виконання завдань. Практика державного кримінологічного програмування та безпосереднє впровадження Стратегії боротьби зі злочинністю мають ґрунтуватися на виконанні Державного плану заходів реалізації відповідної Стратегії (ухвалює Кабінет Міністрів України терміном на три-п'ять років).

Кримінологічна політика, крім програмування на державному рівні, може втілюватись і на регіональному рівні шляхом розроблення та виконання місцевих планів заходів запобігання злочинності, що відповідатимуть меті й загальним завданням Стратегії боротьби зі злочинністю в Україні.

За результатами аналізу сучасного програмування в масштабі окремих регіонів виявлено такі його недоліки: обласні та міські комплексні програми профілактики правопорушень ухвалені на різні строки і переважно до прийняття державної програми або Стратегії національної безпеки (27,0 %); назви всіх програм є нетотожними та не відповідають чинному законодавству (23,0 %); мають різну структуру, відмінну кількість як розділів, так і заходів (21,0 %) й зазвичай не містять кримінологічних заходів, які б відповідали особливостям криміногенної обстановки в конкретному регіоні (15,0 %); більшість заходів мають неконкретний, декларативний, формальний характер (14,0 %).

У підрозділі 3.4 *«Кримінологічна експертиза й оцінка ефективності законів та інших нормативно-правових актів у боротьбі зі злочинністю»* наголошено на створенні в Україні державної системи накопичення, уніфікації та аналізу кримінологічної інформації як основи формування кримінологічної політики.

На основі узагальнення наявних наукових бачень проблем запропоновано визначення ефективності нормативно-правових актів та їх проєктів у сфері боротьби зі злочинністю як прогнозований результат їх майбутнього впливу на суспільні відносини в державі, що викладений у висновку кримінологічної експертизи, який враховує наслідки як криміногенного чи антикриміногенного характеру, так і здатність максимального урегулювання таких відносин для удосконалення боротьби зі злочинністю. Для створення реального механізму щодо проведення кримінологічної експертизи й оцінки ефективності законів та інших нормативно-правових актів у зазначеній сфері необхідно доповнити Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу» (1995 р.) статтею 1¹ «Ефективність нормативно-правових актів та їх проєктів»; затвердити на рівні постанови Кабінету Міністрів України Комплексну методику проведення кримінологічної експертизи законів й інших нормативно-правових актів та їх проєктів у сфері боротьби зі злочинністю (проєкт розроблено за участі автора); на базі закладів вищої освіти здійснювати підготовку експертів з проведення кримінологічних експертиз.

Розділ 4 «Реалізація кримінологічної політики на сучасному етапі розвитку України» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 4.1 *«Відображення кримінологічної політики в законі про кримінальну відповідальність»* встановлено взаємозв'язок кримінологічної політики та закону про кримінальну відповідальність, зокрема фундаментальних принципів кримінального права та його інститутів, регулятивних норм Загальної та Особливої частин КК України.

Наголошено на необхідності приведення національного законодавства про кримінальну відповідальність за створення і керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією та встановлення, посилення чи поширення в суспільстві злочинного впливу до вимог міжнародно-правових документів із запобігання організованій злочинності та контролю за нею, зокрема передбачення відповідальності: особи, яка здійснює злочинний вплив; особи, яка перебуває в статусі суб'єкта підвищеного злочинного впливу, у тому числі в статусі «вора в законі»; за встановлення, посилення та поширення в суспільстві злочинного впливу; організацію, сприяння в проведенні або участь у злочинному зібранні, а також звернення до особи, яка здійснює злочинний вплив. Законодавче запровадження таких інновацій сприяє посиленню загальної профілактичної функції КК України; ефективному кримінальному переслідуванню та покаранню лідерів (керівників) й активних учасників злочинних спільнот або злочинних організацій; відновленню порушених організованою злочинністю суспільних відносин унормованого функціонування державних органів, установ і організацій, політичних партій та громадських формувань; запобіганню втягненню у злочинну діяльність неповнолітніх та інших осіб, схильних до вчинення правопорушень, зниженню рівня соціального напруження, зростанню довіри населення до правоохоронних органів та держави загалом; запобіганню встановленню кримінального контролю за окремими територіями, об'єктами, сферами господарювання, політичними партіями та соціальними групами; зміцненню міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою і транснаціональною злочинністю.

У підрозділі 4.2 *«Реалізація кримінологічної політики в кримінальному процесуальному законодавстві України»* обґрунтовано, що відсутність чітких й однозначних юридичних дефініцій базових понять («правоохоронні органи», «органи кримінальної юстиції», «антикорупційні інституції») зумовлює правові колізії, зокрема при законодавчому визначенні компетенції органів сектору безпеки. На основі аналізу основних напрямів реформування суб'єктів, що входять до системи кримінальної юстиції, з набранням чинності відповідною Концепцією (Указ Президента України від 08.04.2008 № 311/2008) з'явилася низка викликів, які зумовили масштабні реорганізації суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності.

Наголошено на суттєвому підвищенні ризику дублювання повноважень у системі органів досудового розслідування через порушення предметного принципу при визначенні підслідності. Нова реакція Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження КМУ № 1126-р/2020) передбачає наділення Національної поліції статусом органу, спеціально створеного для боротьби з організованою злочинністю. Зважаючи на те, що в Україні не створено єдиного слідчого органу, позбавлення Служби безпеки України функції досудового розслідування з покладанням відповідних повноважень на різні відомства одночасно зумовлює необхідність покладання на цих суб'єктів і подібних завдань, що спричинить дублювання компетенції декількох державних органів.

Зважаючи на прогресивні засадничі зміни у функціонуванні органів судової влади (з 2014 р. ухвалено десять законів, спрямованих на вдосконалення системи правосуддя), водночас, до основних проблем, що зумовлюють необхідність удосконалення функціонування судової системи, належать: низький рівень довіри

до судової влади, що передусім зумовлено корупцією, недоброчесною поведінкою суддів, залежністю і круговою порукою (44,2 %); непослідовність у процесі реорганізацій судів місцевого та апеляційного рівнів, заповнення вакансій не через конкурси, а шляхом переведення до нових судів чинних суддів (26,8 %); поганий доступ до правосуддя внаслідок кадрового голоду в судах, великого навантаження на суддів та поширеності судової тяганини (24,4 %) тощо.

Вилучення ж з Кримінального процесуального кодексу України положень, що стосувались обов'язку органів досудового розслідування, прокурора та суду виявляти причини й умови, що сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, призвели не лише до значного зростання рівня злочинності та зниження рівня захисту прав потерпілих, а й до фактичного призупинення діяльності оперативних підрозділів щодо запобігання злочинам (оперативно-розшукової профілактики).

У підрозділі 4.3 «Відображення кримінологічної політики в кримінально-виконавчому законодавстві України» за результатами проведеного аналізу норм чинного Кримінально-виконавчого кодексу України зазначено, що зміст кримінологічної політики відображено в низці положень Загальної (ч. 1, 2 ст. 1, ст. 5–7, 9, 10, 20, 21, глава 4) та Особливої (ст. 27, 30, 35, 36, 40) його частин. Водночас у чинному кримінально-виконавчому законодавстві України досі не закріплено належних правових процедур, які б чітко втілювали принцип законності, що є визначальним у всіх галузях права, включаючи кримінально-виконавче (ч. 2 ст. 19, п. 14 ч. 1 ст. 92 КВК), та забезпечували б повною мірою ефективність реалізації на практиці змісту кримінологічної політики.

Реалізуючи політику у сфері виконання покарань, відповідні суб'єкти (органи й установи виконання покарань, засуджені) стають своєрідними «заручниками» кримінологічної політики, а саме: з одного боку, у чинному законодавстві України (ст. 1, 50 КК, ст. 1 КВК, ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність») відображено окремі елементи і принципи останньої, а з іншого – не створено належних механізмів для досягнення її цілей правовими засобами.

У підрозділі 4.4 «Оцінка ефективності та шляхи удосконалення кримінологічної політики України» встановлено, що оцінка ефективності кримінологічної політики, як, власне, й інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю (кримінально-правової, кримінальної процесуальної та кримінально-виконавчої), залежить від того, чи відповідає обсяг фактичних соціальних витрат на її реалізацію обсягу необхідних соціальних витрат, зумовлених законотворчою та правозастосовною діяльністю, пов'язаною із запобіганням злочинам.

Серед критеріїв оцінки ефективності кримінологічної політики виокремлено: поширеність науково обґрунтованих положень цієї політики в змісті інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю; застосування цих положень у законодавчих актах; їх реалізація у запобіжній діяльності; результативність дії правових норм, що стосуються діяльності із запобігання злочинам; ресурсне забезпечення запобіжної діяльності; контроль за станом запобіжної діяльності з боку спеціально уповноважених суб'єктів, а також громадських організацій та окремих громадян.

Констатовано, що удосконаленню кримінологічної політики сприятиме здійснення таких заходів: підвищення рівня об'єктивності експертизи проєктів нормативно-правових актів, що проводять відповідні науково-дослідні та наукові

установи; запровадження «антикризового» управління правовим регулюванням у сфері боротьби зі злочинністю; налагодження конструктивної комунікації між соціальними інститутами, задіяними у сфері правового регулювання питань, пов'язаних з боротьбою зі злочинністю; оцінювання ефективності кримінологічної політики за спеціальною методикою (запропоновано автором).

Розділ 5 «Удосконалення кримінологічної політики щодо запобігання окремим категоріям кримінальних правопорушень в Україні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 5.1 *«Запобігання корупційним кримінальним правопорушенням»* доведено, що на сьогодні однією з головних детермінант, підґрунтям та рушійною силою кримінальних правопорушень є корупція. Основні форми злочинної діяльності чиновництва та бізнесу в системі правових відносин характеризуються: «кришуванням» бізнесу; заснуванням підконтрольних підприємств, або дольової участі в капіталі цих підприємств; одержанням частки в уставному капіталі комерційної організації як плати за послуги; розкраданням бюджетних коштів шляхом завищення вартості робіт або послуг, що надає комерційне підприємство бюджетній організації; «державним рейдерством» з використанням службового становища у процесі приватизації державних підприємств, з метою придбання їх у приватну власність, або заволодіння значною кількістю акцій самим чиновником, близькими йому особами або іншими особами, в інтересах яких діє службовець; заснуванням фондів соціального спрямування, за прихованої участі чиновників, які забезпечують легалізацію фінансових ресурсів, одержаних злочинним шляхом; штучним створенням координаційних і консультативних структур на базі органів державної влади, що складаються з представників бізнесу.

Ефективна боротьба проти корупції в Україні, крім наявності відповідної політичної волі, вимагає належного законодавчого забезпечення (комплекс нормативно-правових приписів, що регулюють механізми запобігання корупції, а також відповідальність за вчинення корупційних порушень), формування дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування формування та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи запобігання корупції, а також її подолання. Побудова такої інституційної системи повинна відповідати міжнародним стандартам (зокрема, конвенціям Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи проти корупції, а також рекомендаціям ГРЕКО та Стамбульського плану дій антикорупційної мережі ОЕСР (організації економічного співробітництва й розвитку)) і передовій світовій практиці, урахувати особливості української юридичної системи. Зокрема, слід опрацювати питання створення в перспективі єдиного органу боротьби з корупцією (шляхом перегляду завдань НАЗК, НАБУ та САП), що сприятиме запобіганню та об'єктивному розслідуванню виявів корупції, оскільки оцінку інформації, зібраної зазначеними підрозділами, здійснюватимуть незалежні від них слідчі та прокурори.

Встановлено, що антикорупційна політика України має бути спрямована на створення та запуск спеціалізованих судів для розгляду касацій (відповідає за формою практиці Європейського Союзу), Вищої кваліфікаційної комісії суддів (здійснює процедуру першого призначення судді і відповідає за фахову відповідність суддів їх посаді відповідно до європейських стандартів), набрання чинності антикорупційними законами та оновленими редакціями інших законів

України («Про судоустрій і статус суддів», «Про доступ до публічної інформації», «Про державні закупівлі», «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму»).

У підрозділі 5.2 «Запобігання кримінальним правопорушенням проти власності та у сфері господарської діяльності» констатовано, що в Україні функціонує значний тіньовий сектор економіки (близько 30–40 % від обсягу офіційного валового внутрішнього продукту). Найбільш тінізованими секторами економіки виявилися роздрібна торгівля та будівництво. Головними складовими тіньової економіки є приховування доходу від ведення бізнесу (2018 р. – 60,2 % та 2019 р. – 56,7 %), реальної кількості найманих працівників (20,1 і 21,9 %) та реальних розмірів одержаного доходу (18,3 і 21,4 %).

Встановлено, що протиправність у сфері економіки зумовлена, зокрема, пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, що призводить до достатньо серйозних економічних наслідків (спад виробництва, зменшення товарообігу, секторальне закриття окремих галузей господарства тощо) та сприяє виведенню частини господарського сектору в тінь і збільшенню кількості кримінальних правопорушень цієї категорії. Головною вимогою ефективності формування та реалізації кримінологічної політики в умовах пандемії має бути взаємоузгодженість міжнародних норм і практик щодо питань запобігання світовим біологічним загрозам та національних законодавчих конструкцій стосовно забезпечення безпеки під час карантинних заходів.

Заходи запобігання кримінальним правопорушенням має бути спрямовано на захист як потенційної (інформування громадян про індивідуальні засоби фізичного захисту та збереження майна; відеоспостереження в публічно доступних місцях; перекриття віктимогенних ділянок місцевості силами та засобами поліції, охоронних служб тощо), так і реальної (відшкодування завданої шкоди, відновлення порушених прав) жертв. На основі аналізу зарубіжного досвіду та багаторічної вітчизняної практики запропоновано методiku виявлення потенційних жертв (вже використовують підрозділи превентивної діяльності Національної поліції). Важливим заходом запобігання злочинам цієї категорії є запровадження особливого порядку відшкодування збитків потерпілим (за даними опитувань, лише 8,0 % жертв відшкодовано збитки в повному обсязі, 42,0 % – частково, а кожній другій – не відшкодовано взагалі; понад 60,0 % жертв крадіжок не подавали заяви до поліції через, на їх думку, безперспективність звернень).

З метою забезпечення безпеки у сфері господарської діяльності й унормування діяльності правоохоронних органів запропоновано авторську концепцію створення Бюро економічної безпеки.

У підрозділі 5.3 «Запобігання кримінальним правопорушенням, вчиненим у районі проведення операції Об'єднаних сил» наголошено, що триваюча агресія проти України, анексія Криму та фактична окупація окремих районів Донбасу розпочали нову еру стимульованих міжнародних конфліктів, посилили дію наявних у міжнародному безпековому середовищі негативних чинників і запустили додаткові руйнівні тенденції, що порушило міжнародно-правові засади світового порядку. У разі повернення в умовах глобалізації до «права сили» в міжнародних відносинах виникає ризик колапсу міжнародної системи, процес розпаду якої викликатиме подальше неконтрольоване примноження загроз.

Зона бойових дій на сході України залишається одним з основних джерел надходження в незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Злочини стають дедалі жорстокішими, ретельно спланованими та організованими, а Кримінальний процесуальний кодекс України так і не став надійним і належним інструментом запобігання злочинам. Тому кримінологічна безпека, з урахуванням регіональної специфіки, є одним із провідних напрямів кримінологічної політики, що спрямована на своєчасне виявлення кримінологічних загроз, їх нейтралізацію і відображення, провідну роль у реалізації якої відіграють правоохоронні органи, зокрема підрозділи Служби безпеки та Національної поліції.

На основі проведеного опитування працівників правоохоронних органів виокремлено певні недоліки нормативно-правового забезпечення боротьби зі злочинністю в зоні проведення операції Об'єднаних сил, а саме: запобіжна діяльність не чітко й не повною мірою врегульована чинним законодавством, зокрема, законодавчі акти характеризуються не конкретним визначенням поняття «запобігання кримінальним правопорушенням», його завдань, об'єктів і суб'єктів та їх повноважень (41,0 %); для окремих нормативно-правових актів характерними є безсистемність, непослідовність і недостатня адаптованість до сучасних реалій проведення операції Об'єднаних сил та стану військово-політичних загроз на сході України (31,0 %); нормативно-правові акти не ґрунтуються на інформаційно-кримінологічному забезпеченні та недостатньо враховують запобіжну функцію різних галузей права, що ускладнює формування цілісної системи антикриміногенного впливу на злочинність (28,0 %).

ВИСНОВКИ

У дисертації розв'язано важливу наукову проблему, що має надзвичайно актуальне значення для кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, практики державних органів та полягає в розкритті, відповідно до сучасного бачення, теоретичних і прикладних засад формування та реалізації кримінологічної політики України на основі сформульованої наукової доктрини боротьби зі злочинністю, а саме:

1. Кримінологічна політика у широкому розумінні – це складова соціальної політики держави, що полягає у скоординованій діяльності усіх гілок влади й інституцій громадянського суспільства, спрямованій на виявлення криміногенних чинників (детермінантів) злочинності, запобігання кримінальним правопорушенням, прогнозування змін кримінологічної ситуації, розроблення стратегічних напрямів удосконалення положень кримінального (матеріального, процесуального і виконавчого) законодавства, а також ужиття організаційно-управлінських заходів у системі органів кримінальної юстиції. У вузькому розумінні – це система кримінологічних положень і рекомендацій щодо формування і реалізації правових, організаційно-управлінських та практичних інструментів боротьби зі злочинністю. Формування елементів предмета кримінологічної політики здійснюється на засадах інтегративних якостей соціальної політики держави, положень теорії управління та наукових галузей кримінально-правового циклу, здобутках соціології, статистики, педагогіки, психології та інших наук.

2. Відповідно до визначених критеріїв, виокремлено цілі кримінологічної політики, які диференційовані: за змістом (соціальні, правові, економічні, виховні); масштабом впливу (міжнародні, загальнодержавні, регіональні, локальні); за часом досягнення (довгострокові, середньострокові, короткострокові) і ступенем конкретизації (об'єктові, траєкторні, точкові). Структура загальних функцій кримінологічної політики ґрунтується на дослідженні феноменології злочинності на державному рівні (її характеристики, класифікації, наслідків, за видами, взаємозв'язками, структурою, динамікою, географією на регіональному та міжнародному рівнях); етіології злочинності (її соціальної природи, конкретних причин й умов, психологічних та соціальних механізмів формування і реалізації асоціальної поведінки, суб'єктивних й об'єктивних факторів, що продукують злочинність); заходів запобігання (профілактика, відвернення та припинення кримінальних правопорушень), розроблені форм і методів прогнозування, планування та їх реалізації. Спеціальні функції (інформаційна, превентивна, репресивна, програмно-методична) визначено за допомогою аналізу основних напрямів, форм і методів боротьби зі злочинністю

3. Принцип верховенства права є головним у визначенні засад кримінологічної політики, який належить сприймати як універсальний, так й інтегральний принцип, що охоплює якості таких засад як законність; рівність перед законом; розподіл влади (владних повноважень); суверенітет; демократія; основоположні права людини; юридична визначеність і справедливий суд. Цей принцип є фундаментальним у формуванні та реалізації кримінологічної політики держави і відіграє роль основоположного начала та єдиної ланки в системі відносин між державою й особою, а також принципів, методів і засобів діяльності органів кримінальної юстиції України.

4. Стратегічне завдання, яке полягає у захисті прав та свобод людини і громадянина, значною мірою залежить від належного функціонування механізму її формування та реалізації, джерел і суб'єктів забезпечення. Механізм формування та реалізації кримінологічної політики можна визначати як соціально обумовлену, взаємоузгоджену та нормативно врегульовану діяльність державних органів, установ і організацій щодо розроблення та впровадження комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових заходів (рішень, рекомендацій, методик), спрямованих на виявлення криміногенних чинників і запобігання кримінальним правопорушенням, а також визначення стратегічних напрямів боротьби зі злочинністю.

5. Упровадження механізму формування та реалізації кримінологічної політики сприятиме: створенню на засадах загальної теорії кримінології науково обґрунтованої моделі боротьби зі злочинністю; формуванню, відповідно до криміногенної ситуації, комплексу політико-правових, соціально-економічних, законодавчих і урядових рішень, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов учинення злочинів та удосконалення боротьби зі злочинністю; забезпеченню інтеграційних зв'язків з іншими видами правової політики; удосконаленню правових інститутів, окремих юридичних норм і практики їх застосування компетентними органами; упровадженню в кримінологічну теорію і практику наукових досягнень, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду; визначенню та забезпеченню виконання пріоритетних напрямів стратегічного й тактичного

характеру щодо скорочення та нейтралізації злочинності в різних сферах суспільних відносин; покращенню на державному рівні діяльності науково-дослідних установ і закладів освіти з підготовки фахівців у сфері кримінологічної практики; створенню умов для розвитку інституцій громадянського суспільства у сфері захисту прав людини, кримінологічних центрів, асоціацій тощо; формуванню суспільної думки щодо неприпустимості злочинної діяльності, а також оперативному реагуванню держави на обставини, фактори та соціальні відхилення (алкоголізм, наркоманію тощо), що призводять до вчинення злочинів.

6. Диференціація кримінологічної політики дозволяє виокремити суб'єкти її формування, до яких належать: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, органи місцевого самоврядування. Суб'єктами реалізації кримінологічної політики визнано: правоохоронні органи і позаправоохоронні інституції (органи державного та господарського управління, засоби масової інформації, об'єднання громадян). Проте показники довіри до правоохоронних органів, які запобігають кримінальним правопорушенням і наділені владними повноваженнями, попри відчутну позитивну динаміку, є все ще недостатньо високими, про що свідчать дані опитувань. Для підвищення ефективності діяльності різноманітних суб'єктів впливу на кримінологічну ситуацію запропоновано: 1) створити при головних управліннях Національної поліції України в областях аналітичні підрозділи (центри, відділи, лабораторії), які б безпосередньо займалися аналізом конкретної кримінологічної ситуації в окремо взятому регіоні (населеному пункті) з урахуванням адміністративно-територіальної реформи і регіональних особливостей злочинності, їх сезонних коливань тощо; 2) віднести до повноважень органів місцевого самоврядування забезпечення публічної безпеки, що сприятиме виваженому формуванню та ефективній реалізації кримінологічної політики на регіональному (місцевому) рівні; 3) визнати пріоритетним розроблення міжвідомчої нормативно-правової бази з питань, пов'язаних з визначенням ефективності діяльності правоохоронних органів щодо впливу на кримінологічну ситуацію; 4) оновити освітні програми (траєкторії) у рамках курсу «Кримінологія», зокрема у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які б дозволили майбутнім правоохоронцям виконувати практичні завдання, що пов'язані із застосуванням різноманітних форм і засобів впливу на кримінологічну ситуацію.

7. Основою належного забезпечення роботи суб'єктів формування та реалізації кримінологічної політики є достовірна кримінологічна інформація, як сукупність знань (відомостей), необхідних для характеристики злочинності, її причин і умов, розроблення кримінологічного прогнозу, оцінки ефективності заходів щодо організації боротьби зі злочинністю. Кримінологічну інформацію розподілено на такі складові: дані, що характеризують злочинність як масове негативне явище (статистичні дані, що відображають рівень, структуру, динаміку й інші параметри злочинності); відомості (знання), що характеризують причини й умови злочинності загалом та окремих її видів і груп (інформація про негативні явища, процеси та окремі обставини, що детермінують злочинність загалом і вчинення окремих злочинів); інформація про діяльність спеціальних органів та підрозділів щодо виявлення, розслідування кримінальних правопорушень, реалізацію вимог закону про відповідальність за вчинений злочин; ефективність

заходів із запобігання злочинам та іншим правопорушенням (відомості як кількісного, так і якісного характеру); інформація, що сприяє підвищенню професійного рівня працівників правоохоронних органів, завданнями яких є боротьба зі злочинністю та запобігання кримінальним правопорушенням (методичні рекомендації та практичні посібники із запобігання злочинам, інформаційні листи, статті й інші публікації про позитивний зарубіжний досвід боротьби зі злочинністю).

8.3 урахуванням міжнародної практики й зарубіжного досвіду запропоновано авторський варіант проєкту Закону України «Про засади державної системи запобігання кримінальним правопорушенням», що визначатиме основи правового регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку з наявністю та функціонуванням державної системи запобігання кримінальним правопорушенням, нормативно закріплюватиме цілі, принципи та заходи, класифікацію суб'єктів і ресурсне забезпечення запобіжної діяльності, міститиме основні засади державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, проведення загальнонаціональних досліджень рівня злочинності, аналізу виявів організованої й транснаціональної злочинності, координації діяльності державних структур і правоохоронних органів з питань запобігання кримінальним правопорушенням, організації міжнародного співробітництва тощо.

9. Кримінологічна ситуація – це стан злочинності, що склався на певній території (у населеному пункті, регіоні, державі) за певний період часу (добу, декаду, місяць, квартал, рік) унаслідок дії різноманітних причин та умов політичного, економічного, соціального, демографічного, культурного й іншого характеру, що визначають її зміст та особливості, а також інформаційне забезпечення і заходи боротьби з цим явищем. Серед ознак, які визначають її зміст, виділяють: стан злочинності (рівень, структура, динаміка, географія тощо); певну територію – адміністративні межі діяльності правоохоронних органів (місто, район, область, регіон); статистичні періоди звітності; детермінанти злочинності – сукупність причин та умов, що породжують і сприяють вчиненню кримінальних правопорушень; стан інформаційного забезпечення; реалізація заходів боротьби зі злочинністю (на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях).

10. Основними формами та засобами впливу на кримінологічну ситуацію є громадський вплив, превентивна діяльність державних органів і органів місцевого самоврядування та запобіжна діяльність правоохоронних органів з розподілом відповідних засобів на правові, організаційні, управлінські, технічні, культурні, виховні. Для удосконалення форм впливу та підвищення ефективності засобів впливу на кримінологічну ситуацію варто здійснити такі заходи: при управліннях Національної поліції України в областях створити аналітичні підрозділи (центри, відділи, лабораторії), які б безпосередньо займалися моніторингом кримінологічної ситуації, що наявна в окремо взятому регіоні (населеному пункті), з урахуванням територіальних і регіональних особливостей злочинності, їх сезонних коливань тощо, а також розробляли ефективні заходи впливу на цю ситуацію, у тому числі з підвищення рівня взаємодії та координації всіх суб'єктів впливу; внести зміни до нормативно-правових актів МВС України, що регулюють питання, пов'язані з визначенням ефективності діяльності поліції, та визнати цей напрям пріоритетним у запобіганні кримінальним правопорушенням, що дозволить правильно визначати

й реалізовувати ефективні форми та засоби впливу на кримінологічну ситуацію; внести зміни до навчальних програм з курсу «Кримінологія», передусім для закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, щоб кожен, хто навчається, набув таких знань, навичок і компетентностей, які б дозволили їм виконувати будь-які практичні завдання, пов'язані із застосуванням різноманітних форм і засобів впливу на кримінологічну ситуацію.

11. Реалізація кримінологічної політики передбачає прийняття запропонованої авторської редакції довгострокової *Стратегії боротьби зі злочинністю в Україні до 2025 року*, що вимагатиме іншого нормативного підходу до розроблення і затвердження такого документа. Інноваційна Стратегія має стати національною, загальнодержавною директивою для розробників строкових державних і регіональних планів, які будуть змінюватися під час їх виконання. Строкові державні плани необхідно відокремити від програми, оскільки вони повинні мати іншу нормативну основу. Регіональні (міські) плани запобігання кримінальним правопорушенням доцільно стандартизувати з урахуванням державного плану і регіональних особливостей, наявного ресурсного забезпечення й організаційних можливостей супроводу планів запобігання кримінальним правопорушенням. З метою визначення процедури проведення моніторингу й оцінки результативності реалізації кримінологічної політики, яка передбачає періодичне відстеження відповідних індикаторів на підставі наявних даних офіційної статистики, інформації центральних органів виконавчої влади, обласних, Київської міської держадміністрацій, органів місцевого самоврядування, громадськості, засобів масової інформації та проведення на підставі даних моніторингу оцінки результативності виконання індикаторів шляхом порівняння отриманих результатів з їх цільовими значеннями, запропоновано відповідні Порядок і Методику.

12. Сформульовано визначення кримінологічної експертизи нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинності як експертно-кримінологічного дослідження кримінологічних об'єктів, що здійснюють спеціально-уповноважені заклади, установи чи фахівці-кримінологи, з метою виявлення кримінологічно значущих чинників у сфері боротьби зі злочинністю, небажане або бажане виникнення чи негативні зміни яких пов'язані з прийняттям чи реалізацією таких рішень, та обґрунтування пропозицій, спрямованих на їх усунення, блокування, нейтралізацію або стримування. Така експертиза не належить до державної, а її висновок має рекомендаційний характер. Водночас її цінність полягає в усуненні сумнівних і суперечливих норм, а отже, запобіганні негативним наслідкам прийняття нормативно-правових актів.

13. У сучасних умовах, ураховуючи правові реалії законодавчого процесу та практики боротьби зі злочинністю, вкрай необхідною є участь учених, передусім кримінологів, в обґрунтуванні процесів криміналізації (декриміналізації), а також пеналізації (депеналізації). Крім того, від ефективності цієї діяльності прямо залежить й ефективність змісту та застосування закону про кримінальну відповідальність. Причому для того, щоб підвищити результативність відображення кримінологічної політики в законі про кримінальну відповідальність, слід визначити фундаментальні принципи цієї політики у відповідному нормативно-правовому акті, що зрештою слугуватиме вирішальним фактором

закріплення в Кримінальному кодексі України принципів застосування закону про кримінальну відповідальність.

14. З метою подальшої реалізації кримінологічної політики у кримінально-процесуальному законодавстві запропоновано: оновлення (прийняття в новій редакції) Концепції реформування кримінальної юстиції України; законодавче визначення поняття «правоохоронні функції», удосконалення законодавчого визначення поняття «правоохоронні органи» (у т.ч. співвідношення понять «органи кримінальної юстиції» та «правоохоронні органи»), оптимізацію їх системи та повноважень з метою унеможливлення дублювання компетенції; розроблення нової редакції Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» з визначенням як підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності профілактики, своєчасного виявлення і припинення злочинів та викриття причин і умов, які сприяють їх вчиненню; внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо впорядкування принципів розподілу підслідності (ст. 216), а також низки інших положень (оскарження постанови про початок кримінального провадження; удосконалення інституту слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; оптимізацію та спрощення порядку застосування слідчим окремих заходів забезпечення кримінального провадження; запровадження інституту ревізій і перевірок; удосконалення положень досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення операції Об'єднаних сил; опрацювання питання створення в перспективі єдиного органу досудових розслідувань, що сприятиме об'єктивному розслідуванню злочинів, оскільки оцінку інформації, зібраної оперативними підрозділами, здійснюватимуть незалежні від них слідчі); розроблення нової редакції Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» зі створенням інституту Національного координатора у сфері протидії організованій злочинності.

15. Удосконалення норм кримінально-виконавчого законодавства зумовлено потребою систематизації правовідносин (у сфері боротьби зі злочинністю) та підвищенням їх ефективності у кримінально-виконавчій практиці, зокрема тих, що гарантують дотримання прав і свобод засуджених, а також визначають діяльність персоналу установ виконання покарань з питань запобігання вчиненню правопорушень. Такий висновок, зокрема, ґрунтується на положеннях Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні, що розроблена й затверджена Координаційним бюро проблем кримінології Національної академії правових наук України (2002 р.) та є методологічним підґрунтям для розроблення концепції реалізації в законодавстві та на практиці кримінологічної політики України, на чому наполягають окремі дослідники.

16. Оцінка ефективності кримінологічної політики є визначенням за чітко встановленими критеріями результативності впровадження її науково обґрунтованих положень у законодавство та ступеня досягнення їх мети на практиці, з урахуванням результативності дії правових норм, що відображають зміст інших видів політики у сфері боротьби зі злочинністю, а також ресурсного забезпечення як діяльності із запобігання злочинам, так і загалом боротьби зі

злочинністю у певних політичних соціальних та інших умовах життєдіяльності особи, суспільства й держави.

17. Ефективність запобігання корупційній злочинності потребує довгострокових соціально-економічних, політичних і правових перетворень на основі збалансованого співвідношення запобіжних і репресивних заходів. Водночас пріоритетну роль повинні відігравати запобіжні заходи на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях. У зв'язку з цим, на виконання базових положень вітчизняного законодавства у сфері боротьби з корупцією в державних органах та правоохоронних структурах схвалюються відповідні річні програми, проте їх прийняття не є обов'язковим. Водночас, ураховуючи зазначені позитивні здобутки, значна кількість державних органів та правоохоронних структур не мають розроблених антикорупційних програм, положення яких передбачають заходи з виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) до 2025 р.

18. Факти загострення пандемії COVID-19 виявили неготовність багатьох держав ефективно протидіяти новій світовій загрозі з погляду впровадження дієвих законодавчих та правозастосовних механізмів. Україна в цьому розумінні не стала виключенням. Питання, які постали перед українською правовою системою в розрізі формування та реалізації кримінологічної політики у сфері забезпечення безпеки громадян під час карантинних заходів, пов'язаних з поширенням пандемії коронавірусу, свідчать про необхідність розроблення національного стратегічного документа, що включає комплекс заходів з протидії вірусним загрозам та регулювання суспільних відносин у період їх поширення. Такий комплекс має включати здобутки міжнародних практик, бути гнучким й адаптованими до нових викликів, ураховуючи тісний зв'язок кримінологічного, економічного, політичного, соціального та інших напрямів забезпечення безпеки особи й суспільства.

19. Запобігання кримінальним правопорушенням на території проведення операції Об'єднаних сил полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному, регіональному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних та практичних заходів з метою системного кримінологічного аналізу явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих) для громадян, суб'єктів господарювання і держави. Наголошено, що напрямами запобігання такій злочинності як складової реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки мають стати удосконалення національного законодавства, формування системи інституційного забезпечення, запобігання створенню та діяльності організованих злочинних угруповань у сферах з високим ризиком їх впливу, інформаційно-аналітичне забезпечення та міжнародне співробітництво.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

Рецензії:

Кваша О. О. Сучасна кримінологічна політика України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 148–150.

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Василевич В. В., Джужа О. М., Хахановський В. Г. Досвід створення мультимедійного навчального комплексу з кримінології. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2004. № 6. С. 207–213.

2. Василевич В., Расюк Е. Конвенційний механізм протидії транснаціональному незаконному обігу наркотиків. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 11. 148–152.

3. Василевич В. В., Джужа О. М., Кирилюк А. В. Щодо механізму злочинної поведінки. *Право України*. 2005. № 6. С. 66–70.

4. Василевич В. В., Джужа О. М. Взаємодія правоохоронних органів України в сфері протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2008. № 5. С. 102–108.

5. Василевич В. В., Соловей О. О. Соціальна оцінка порнографії в Україні та за кордоном. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 6. С. 73–78.

6. Василевич В. В., Хмуровська Л. С. Оперативний пошук осіб, які вчиняють незаконне видобування бурштину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 1 (26). Ч. 2. С. 134–142.

7. Василевич В. В. Теоретико-прикладні аспекти аналізу та оцінки кримінологічної ситуації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2011. Вип. 27. С. 219–226.

8. Василевич В. В., Джужа О. М., Кулик О. Г. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1 (137). С. 37–42.

9. Василевич В. В. Теоретичні проблеми кримінологічного прогнозування. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. 2012. № 5. С. 118–123.

10. Василевич В. В. Реформування інституту захисту в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2012. № 6 (85). С. 37–47.

11. Василевич В. В. Поняття кримінологічної політики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2013. Спецвипуск. Т. 2. С. 120–125.

12. Василевич В. В. Експертиза нормативно-правових актів у сфері запобігання злочинам: поняття та об'єкти. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (86). С. 138–144.

13. Василевич В. В. Зарубіжний досвід кримінологічної політики захисту прав потерпілих від поширення дитячої порнографії у мережі Інтернет. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_3_5.
14. Василевич В. В. Ефективність законів та інших нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 3 (54). С 3–8.
15. Василевич В. В. Кримінологічне планування в установах виконання покарань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Вип. 22. Т. 1. С. 14–20.
16. Василевич В. В. Методи прогнозування злочинності в установах виконання покарань. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2013. Вип. 25. С. 57–66.
17. Василевич В. В. Теоретичне підґрунтя створення та розвитку кримінологічної політики. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 1. С. 139–148.
18. Василевич В. В., Поліщук Г. С. Реалізація кримінологічної політики у сфері кримінально-правової охорони довкілля. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 37–49.
19. Василевич В. В. Теоретико-методологічні засади кримінологічного прогнозування в установах виконання покарань. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2014. № 2 (8). С. 139–153.
20. Василевич В. В., Михайлова І. М. Кримінологічне обґрунтування запровадження відновного правосуддя та пробації в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 3 (90). С. 137–147.
21. Джужа О. М., Василевич В. В. Концептуальні засади співвідношення кримінальної, кримінально-правової та кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4 (93). С. 30–45.
22. Василевич В. В. Принципи кримінологічної політики України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 27. С 82–90.
23. Василевич В. В., Джужа О. М. Головні напрями розвитку сучасної кримінології. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 1 (93). С. 28–37.
24. Василевич В. В. Основні функції кримінологічної політики. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 107–122. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/542/5/9.pdf>.
25. Василевич В., Ліховіцький Я. Персонал органів та установ виконання покарань як об'єкт кримінально-виконавчої діяльності та наукових досліджень. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1 (9). С. 92–98.
26. Джужа О. М., Василевич В. В. Особливості тлумачення деяких категорій кримінології. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 66–76.
27. Джужа О. М., Тичина Д. М., Василевич В. В., Вереша Р. В. Кримінологічна політика в умовах поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. Т. 27. № 2. С. 190–209. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2020_27_2_12.

Публікації в наукових виданнях іноземних держав

1. Василевич В. В. Криминологическое прогнозирование индивидуального поведения осужденных в учреждениях исполнения наказаний. *Право и политика (Киргизька Республіка)*. 2013. № 2. С. 78–84.
2. Василевич В. В. Отображение криминологической политики в законодательстве Украины о предупреждении насилия в семье. *Человек: преступление и наказание (Російська Федерація)*. 2013. № 2 (81). С. 151–154.
3. Василевич В. В. Кримінологічна політика захисту прав потерпілих від поширення дитячої порнографії у мережі Інтернет (зарубіжний досвід). *Наука. Освіта. Право. Менеджмент (Республіка Польща)*. 2013. № 4 (1). С. 55–69.
4. Василевич В., Давидова М. Запобігання схиланню до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин Національною поліцією України. *Національний юридичний журнал: теорія і практика (Республіка Молдова)*. 2019. № 2-1 (36). С. 95–99.
5. Volodymyr V. Cherniei, Oleksandr M. Dzhuzha, Andrii P. Zapototskyi, Vitalii V. Vasylevych, Dmytro M. Tychyna (2020). *Criminological profile of the spread of HIV/AIDS in Ukraine. Journal of Legal Ethical and Regulatory Issues*. Vol. 23, Issue 4. URL: <https://www.abacademies.org/articles/criminological-profile-of-hiv-aids-spread-in-ukraine-9460.html> (Print ISSN: 1544-0036; Online ISSN: 1544-0044).
6. Vasylevych Vitalii, Mozol Stanislav, Poklonskyi Andrii, Poklonska Olena, Zeleniak Polina (2021). Regulatory framework for the fight against corruption in the National Police of Ukraine. *Cuestiones Politicas*. Vol. 39, Num.68. P. 682–695. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35443>.

Праці апробаційного характеру

1. Василевич В. В. Транснаціональний наркобізнес: проблеми и их решение. *Актуальные проблемы противодействия транснациональной преступности*: сб. материалов междунар. семинара (Минск, 2–3 нояб. 2006 г.). Минск: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2006. С. 45–50.
2. Василевич В. В. Транснаціональна нелегальна міграція: стан і тенденції. *Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2010 р.). Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. С. 50–53.
3. Василевич В. В. Взаємозв'язок кримінологічної та кримінально-правової політики в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)*: матеріали наук.-теорет. конф. (Київ, 24 верес. 2010 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2010. С. 26–28.
4. Василевич В. В. Зміст та методи кримінологічної політики. *Політика в сфері боротьби зі злочинністю: актуальні проблеми сьогодення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 25–26 лют. 2011 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2011. С. 60–63.
5. Василевич В. В. Стан і тенденції організованої злочинності в Україні. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 29 берез. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 65–70.
6. Василевич В. В. Доктринальні засади кримінологічної політики України. *Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні*: матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 40–43.

7. Василевич В. В. Стратегия предупреждения организованной преступности в Украине. *Преступность в странах Европейского Союза и Содружества Независимых Государств: развитие, тенденции, проблемы профилактики и противодействия*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (Кишинеу, 12–13 июня 2012 г.). Кишинеу: Академия «Штефан Чел Маре», 2012. С. 168–174.

8. Василевич В. В. Загальносоціальні напрями кримінологічної політики України. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)*: матеріали III наук.-теорет. конф. (Київ, 7 груд. 2012 р.). Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2012. С. 28–31.

9. Василевич В. В. Окремі питання з'ясування змісту ефективності законів та інших нормативно-правових актів у сфері протидії злочинності. *Політика у сфері боротьби зі злочинністю*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 1–2 берез. 2013 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2013. С. 49–52.

10. Василевич В. В. Види кримінологічного прогнозування в установах виконання покарань. *Державна пенітенціарна служба України: історія, сьогодення та перспективи розвитку у світлі міжнародних пенітенціарних стандартів та Концепції державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 берез. 2013 р.). Київ: ВД «Дакор», 2013. С. 309–311.

11. Василевич В. В. Державна політика України у сфері захисту потерпілих від торгівлі людьми. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні*: матеріали круглого столу (Харків, 25 квіт. 2013 р.). Харків: Право, 2013. С. 95–97.

12. Василевич В. В. Поняття та види цілей кримінологічної політики. *Шляхи реформування правової системи України*: матеріали наук.-практ. конф. (Луцьк, 8 жовт. 2013 р.). Луцьк: ЛІРоЛ Ун-ту «Україна», 2013. С. 36–38.

13. Василевич В. В. Задачі кримінологічної політики України. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства*: матеріали круглого столу. (Київ, 28 листоп. 2013 р.). Київ: Держ. пенітенц. служба України, Ін-т крим.-викон. служби, 2013. С. 31–33.

14. Василевич В. В. Щодо основних функцій кримінологічної політики. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 берез. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 38–41.

15. Василевич В. В. Наукові підходи, щодо запобіжної функції закону про кримінальну відповідальність. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 24 берез. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 72–75.

16. Василевич В. В. Шляхи вдосконалення заходів зниження рівня корупції в Україні. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 212–216.

17. Василевич В. В. Напрями реалізації кримінологічної політики в інформаційному просторі. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвуз. круглого столу (Київ, 21 квіт. 2018 р.). Деревач: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 15–19.

18. Василевич В. В., Пашковська М. В. Взаємодія поліції та громади у запобіганні злочинам. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 104–109.

19. Василевич В. В. Удосконалення кримінологічної політики боротьби з організованою злочинністю в Україні. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення*: матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 28 трав. 2020 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 34–38.

20. Василевич В. В., Чернявський С. С. Удосконалення кримінально-правових заходів боротьби з організованою злочинністю. *Діджиталізація і безпека*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 19 листоп. 2020 р.). Харків: Право, 2020. С. 50–54.

Публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації **Монографії**

1. Кримінологічні та оперативно-розшукові засади запобігання злочинам і правопорушенням, що вчиняються персоналом виправних колоній: монографія / В. В. Коваленко, О. М. Джужа, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ: Атіка-Н, 2011. 368 с.

2. Адвокатура в системі суб'єктів запобігання злочинам в Україні: монографія / О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. В. В. Коваленка. Львів: Галицька видавнича спілка, 2013. 214 с.

3. Василевич В. В., Левченко Ю. О., Соловей О. О. Запобігання дитячій порнографії: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія. Київ: Вид-во ТОВ «НВП» Інтерсервіс», 2013. 200 с.

4. Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за заг. ред. П. Л. Фріса, В. Б. Харченка. Івано-Франківськ – Харків, 2016. 419 с.

5. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ: Вид-во Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

Підручники та навчальні посібники

1. Курс кримінології: Загальна частина: підручник: у 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком-Інтер, 2001. 352 с.

2. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / М. В. Корнієнко, Б. В. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком-Інтер, 2001. 480 с.

3. Кримінологія: підручник для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Джужа, Я. Ю. Кондратьєв, О. Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.

4. Кримінологія: навч.-метод. посіб. / О. М. Джу́жа, Є. М. Моїсеєв, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2003. 400 с.
5. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, Ю. Ф. Іва́нов, П. М. Опа́насенко, В. Г. Пше́ничний, В. Г. Сюра́вчик; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Преце́дент, 2004. 208 с. (*рекомендовано МОН України*)
6. Правові та кримінологічні засади запобігання насильства в сім'ї: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джу́жи, І. В. Опри́шка, О. Г. Ку́лика. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2005. 124 с.
7. Кримінологічна віктимологія: навч. посіб. / Є. М. Моїсеєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2006. 325 с. (*рекомендовано МОН України*).
8. Методика кримінологічного аналізу злочинності в Україні: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, О. Г. Ку́лик, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2006. 192 с.
9. Організована злочинність в Україні та країнах Європи: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 248 с.
10. Кримінологія: навч.-метод. посіб. / Т. Л. Ка́льченко, Н. В. Ку́лакова та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2008. 316 с.
11. Правова статистика: підручник / Є. М. Моїсеєв, О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2008. 392 с.
12. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Ко́лб та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2009. 312 с.
13. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джу́жа, І. Г. Бога́тирьов, О. Г. Ко́лб, В. В. Васи́левич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2010. 752 с. (*затверджено МОН України*).
14. Запобігання правопорушенням у місцях позбавлення волі: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Ко́лб, В. П. Заха́ров та ін. Луцьк, 2010. 543 с.
15. Захист прав потерпілого від злочину в Кримінально-виконавчому праві: навч. посіб. / А. П. Ге́ль, В. П. Заха́ров, І. С. Яко́вець та ін.; за заг. ред. А. Х. Степа́нюка та О. Г. Ко́лба. Луцьк: ПП Іва́нюк В. П., 2010. 176 с.
16. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Ф. Ги́да та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Аті́ка, 2011. 720 с. (*затверджено МОН України*).
17. Запобігання та протидія проявам корупції (для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування I–VII категорії посад): навч. посіб. / С. Г. Бра́тель, В. В. Васи́левич, Н. І. Зо́лотарьова, Е. В. Ра́сюк та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2012. 376 с.
18. Соціологія: програмний продукт: мультимедійний навч. посіб. / В. В. Васи́левич, Ю. О. Ле́вченко, Е. В. Ра́сюк, А. В. Мики́тчик, О. А. Ма́зур. Київ, 2012. (*Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 42529*).
19. Протидія кіберзлочинності в Україні: правові та організаційні засади: навч. посіб. / О. Є. Ко́ристін, В. М. Бу́тузов, В. В. Васи́левич та ін. Київ: вид. дім «Скі́ф», 2012. 728 с. (*рекомендовано МОН України*).
20. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): навч. посіб. / В. В. Васи́левич, О. М. Джу́жа та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 620 с.

21. Антинаркотична профілактика: навч. посіб. / В. В. Черней, О. М. Стрільців, Е. В. Расюк та ін.; за ред. В. В. Чернея. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 180 с.

22. Правова статистика: підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. Київ: Атіка, 2014. 448 с. (*затверджено МОН України*).

23. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань: навч. посіб. / А. В. Савченко, З. В. Журавська, М. М. Яцишин та ін.; за заг. ред. О. Г. Колба; О. М. Литвинова. Київ: Ін-т обдарованої дитини, 2015. 146 с. (*рекомендовано МОН України*).

24. Соціологія права: навч. посіб. / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, Ю. О. Левченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 356 с.

25. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан, детермінанти та запобігання: навч. посіб. / автор. кол.: В. В. Василевич, О. М. Джу́жа, А. О. Джу́жа, О. Г. Колб, І. О. Колб, Н. В. Кулакова, Ю. О. Левченко, А. В. Микитчик, С. І. Мінченко, С. А. Мозоль, Т. В. Миронюк, Г. С. Поліщук, Е. В. Расюк, А. В. Савченко; за ред. О. М. Джу́жи та Е. В. Расюка. Київ; ФОП Маслаков, 2018. 340 с.

26. Кримінологія: підручник / О. М. Джу́жа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. В. В. Чернея; за наук. ред. О. М. Джу́жи. Київ: ФОП Маслаков, 2020. 612 с.

27. Кримінологія: підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 384 с.

Науково-практичні коментарі

1. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» станом на 01.01.2016 р. Київ: Центр учбової літ., 2016. 400 с.

2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ: Юріком Інтер, 2016. 1064 с. (Загальна частина, розд. IV, у співавторстві з Т. М. Приходько, А. В. Савченком).

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джу́жи, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юріком Інтер, 2018. 1104 с. (Загальна частина, розд. IV, у співавторстві з Т. М. Приходько, А. В. Савченком).

Методичні рекомендації

1. Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями: метод. рек. / В. В. Василевич, А. А. Вознюк, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 56 с.

2. Виявлення та розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів і психотропних речовин: метод. рек. / А. А. Вознюк, О. М. Стрільців, Є. В. Кузмічова-Кисленко, В. В. Василевич та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. 42 с.

АНОТАЦІЯ

Василевич В. В. Теоретико-прикладні засади кримінологічної політики України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем забезпечення формування та реалізації кримінологічної політики України, яка ґрунтується на розробленні рекомендацій щодо створення на засадах загальної теорії кримінології доктринальної моделі боротьби зі злочинністю; формування комплексу політико-правових, соціально-економічних рішень, спрямованих на виявлення та усунення причин й умов учинення злочинів; забезпечення інтеграційних зв'язків взаємодії з кримінально-правовою, кримінальною процесуальною та кримінально-виконавчою політикою; удосконалення правових інститутів, окремих юридичних норм і практики їх застосування компетентними органами; упровадження в кримінологічну теорію та практику наукових досягнень, передового вітчизняного й зарубіжного досвіду; підтримки на державному рівні ефективної діяльності науково-дослідних установ і закладів освіти з підготовки фахівців у сфері кримінологічної практики; створення умов для розвитку інституцій громадянського суспільства у сфері захисту прав людини, кримінологічних центрів, асоціацій тощо; формування суспільної думки щодо неприпустимості злочинної діяльності, а також оперативне реагування держави на обставини, фактори та соціальні відхилення (алкоголізм, наркоманію тощо), що сприяють злочинності.

Ключові слова: кримінологічна політика, боротьба зі злочинністю, запобігання кримінальним правопорушенням, формування, реалізація, правоохоронні органи, концепція, стратегія, кримінологічна експертиза.

АННОТАЦИЯ

Василевич В. В. Теоретико-прикладные основы криминологической политики Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Диссертация посвящена проблеме разработки целостного доктринального подхода к формированию и реализации криминологической политики Украины, что позволило использовать положения современной криминологической теории, законодательства и правоприменительной практики для обоснования путей решения стратегических задач борьбы с преступностью.

Криминологическая политика Украины в широком смысле определена как составляющая социальной политики государства, заключающаяся в скоординированной деятельности всех ветвей власти и институтов гражданского общества, направленной на выявление криминогенных факторов (детерминант) преступности, предотвращения уголовных правонарушений, прогнозирование изменений криминологической ситуации, разработку стратегических направлений совершенствования положений уголовного (материального, процессуального и

исполнительного) законодательства, а также принятия организационно-управленческих мероприятий в системе органов уголовной юстиции; в узком смысле – как система криминологических положений и рекомендаций по формированию и реализации правовых, организационно-управленческих и практических инструментов борьбы с преступностью.

Выделены такие элементы предмета криминологической политики, как оценка и прогнозирование криминологической ситуации; предотвращение уголовных правонарушений; формирование стратегических направлений правового и организационного управленческого обеспечения борьбы с преступностью и их реализация в системе органов уголовной юстиции и институтов гражданского общества. Цели криминологической политики распределены по содержанию (социальные, правовые, экономические, воспитательные), масштабу влияния (международные, общегосударственные, региональные, локальные), времени (долгосрочные, среднесрочные, краткосрочные) и степени конкретизации (объектные, траекторные, точечные). Раскрыты принципы доктринальной модели криминологической политики: развития; научности и обоснованности; системного подхода; единства теории и практики; гуманизма; верховенства права.

Разработана классификация задач криминологической политики с учетом сроков их выполнения: оперативные – создание на основе общей теории криминологии стратегии борьбы с преступностью и ее реализация на правоприменительном, общесоциальном, специально-криминологическом и организационно-управленческом уровнях; тактические – обеспечение интеграционных связей криминологической политики в процессе ее взаимодействия с уголовно-правовой, уголовной процессуальной и уголовно-исполнительной политиками, а также внедрение криминологической практики в деятельность системы органов и учреждений уголовной юстиции; стратегические – обеспечение на государственном уровне эффективной деятельности научных и образовательных учреждений по подготовке специалистов в сфере осуществления криминологической практики по разрешению проблем нейтрализации криминогенных и виктимогенных факторов, а также защиты жертв преступлений.

Приведено определение механизма (порядка) формирования и реализации криминологической политики как социально обусловленной, взаимосогласованной и нормативно урегулированной деятельности государственных органов, учреждений и организаций по разработке и внедрению комплекса политико-правовых, социально-экономических, законодательных и правительственных мероприятий (решений, рекомендаций, методик), направленных на выявление криминогенных факторов и предотвращение уголовных правонарушений, а также определение стратегических направлений борьбы с преступностью. Разработаны элементы механизма (порядка) формирования и реализации криминологической политики, предусматривающие последовательность действий по определению проблемы и анализа криминологической ситуации; формулирования целей, задач и путей решения проблемы; выбора наиболее приемлемой концепции решения проблемы осложнения криминологической ситуации с точки зрения эффективности, результативности, объективности, реальности и инвариантности; подготовке проекта решения (нормативного акта, стратегии, концепции, плана, программы и т.д.) и комплекса его законодательного, организационно-управленческого, финансового и субъектного обеспечения; внедрение принятого

решения и мониторинг процесса его осуществления; оценки результатов достижения определенных целей и корректировки принятых решений в случае необходимости.

Предложена концепция Стратегии борьбы с преступностью на основе международного опыта формирования и реализации криминологической политики государства, включающая комплекс мероприятий скоординированного воздействия на факторы преступности по направлениям: доктринальные основы стратегии борьбы с преступностью; правовые основы реализации стратегии борьбы с преступностью; организационные основы борьбы с преступностью; совершенствование правоприменительной практики органами уголовной юстиции.

Ключевые слова: криминологическая политика, борьба с преступностью, предотвращение уголовных правонарушений, формирование, реализация, правоохранительные органы, концепция, стратегия, криминологическая экспертиза.

SUMMARY

Vasylevych V.V. Theoretical and applied principles of criminological policy in Ukraine. – *Manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of the Doctor of Legal Sciences on a specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to a complex research of theoretical and practical problems of formation and realization of criminological policy in Ukraine, which is based on: the developed recommendations on creation on the basis of the general theory of criminology of the doctrinal model of crime combating; formation of a number of political and legal, socio-economic decisions aimed at identifying and eliminating the causes and conditions of crimes; ensuring integration ties for interaction with criminal law, criminal procedural and executive policy; improvement of legal institutions, separate legal norms and practice of their application by competent bodies; introduction into criminological theory and practice of scientific achievements, advanced domestic and foreign experience; support at the state level for the effective operation of research institutions and educational institutions for the training of specialists in the field of criminological practice; creating conditions for the development of civil society institutions in the field of human rights protection: criminological centers, associations, etc.; formation of public opinion on the inadmissibility of criminal activity, as well as the prompt response of the state to the circumstances, factors and social deviations (alcoholism, drug addiction, etc.) that contribute to crime.

Key words: criminological policy, crime combating, prevention of criminal offenses, formation, implementation, law enforcement agencies, concept, strategy, criminological examination.